

Maart 2021

**Digitale
Nieuwsbrief**

**Extra
artikelen en
extra foto's**

**Max Euwe Centrum
euwemec@xs4all.nl
020-6257017**

Van de redactie

Nadat we in december 2020 de dikste papieren Nieuwsbrief aller tijden hebben uitgegeven, presenteren we u nu de dikste digitale Nieuwsbrief aller tijden!

Ook deze keer weer veel interessante artikelen en bijdragen. We beginnen met MEC-nieuws en staan stil bij het overlijden van Leo Diepstraten en Sjoerd van Ketel. Onze redacteurs Minze bij de Weg, Peewee van Voorthuysen en Eric de Winter vullen eerder gepubliceerde artikelen in onze Nieuwsbrieven aan met reacties of nieuwe informatie. Minze recenseert Peter de Jongs boek over Henry Baudet, Bart Stam heeft een aantal fraaie foto's van het Tata Steel Chess Tournament geselecteerd en Martin Steunebrink beschrijft zijn (schaak)leven. Dirk Goes toont ons de schaakwijk in Utrecht, Martin Snoep presenteert enkele schaaksonnetten en ten slotte beschrijft Gertjan Broek het tragische verhaal van het dochtertje van Salo Landau.

Genoeg leesvoer om een avondje met *avondklok* door te komen!

3) Het MEC in corona-tijd

5) In memoriam Leo Diepstraten (1925-2020)

10) Het conflict Larsen-Euwe (reacties)

14) De Sfinx

16) Waarom werd Suiker Ruisdonk?

18) Het Jonge Leven

23) Het genie Henry Baudet

27) Fotoreportage Tata Steel Chess 2021

33) Zeventig jaar schaken

41) De schaakwijk

47) Schaaksonnetten van Martin Snoep

49) "Schrijf mij er alles over"

De redactie wenst u veel lees- en kijkplezier!

Het MEC in coronatijd

Eddy Sibbing

Zoals alle musea is het MEC gesloten voor publiek, maar dat wil niet zeggen dat we stil zitten. Een aantal vrijwilligers werkt vanaf huis en een paar vrijwilligers komen naar het MEC om daar - coronaproof - aan de slag te gaan.

Hoewel we natuurlijk het liefst bezoekers ontvangen en activiteiten organiseren, heeft deze periode ook voordelen. We kunnen ongestoord vitrines schoonmaken, verlichting in het museum vervangen, een wandje schilderen, onze archieven uitzoeken, archieven digitaliseren, etc.

Van een vertrekkende buur (KRM22) hebben we fraai meubilair (tafels, stoelen, rolblokken) gekregen, zodat onze studiezaal er een stuk moderner uitziet!

We blijven actief op sociale media (Facebook, Instagram, Twitter) met berichten over de schaakhistorie, onze archieven en uiteraard Euwe. Langzaam aan gaan we ons ook voorbereiden op ons 35-jarig jubileum op 8 november. We hopen dat groots te kunnen vieren.

Onze studiezaal (bibliotheek) met het nieuwe meubilair.

Daarnaast waren er MEC'ers in beeld: op het Twitchkanaal van de KNSB was op 24 februari onze voorzitter Paul van der Sterren te gast. Paul ging, samen met host Stefan Kuipers, uitgebreid in op zijn opnieuw verschenen autobiografie *Zwart op Wit*.

Op <https://www.twitch.tv/schaakbond> is deze uitzending te vinden.

Een paar dagen later was onze manager, Eddy Sibbing, te gast bij Hans Böhm om te vertellen over het MEC. Hans zendt elke zondag om 17.00 uur een aflevering uit van 'Mister Chess presenteert....' op zijn eigen YouTube-kanaal. Het kanaal kunt u vinden op www.schaaksite.nl of via onze website (www.maxeuwe.nl).

In memoriam Leo Diepstraten (1925-2020)

Door het overlijden van Leo Diepstraten is ook een stuk historie van het MEC ten einde gekomen. Leo was de laatste nog levende oprichter van het MEC. Eerder overleden Ineke Bakker, Jur ten Have, Frans Wijnands en Henk Wille.

Leo kende Max Euwe goed uit de ARVES (Alexander Rueb Stichting Voor Eindspelstudies), waarin zij beiden actief waren. Het was dan ook logisch dat Leo in 1981 door KNSB-voorzitter Henk Wille werd uitgenodigd om zitting te nemen in een comité ter nagedachtenis van Euwe. Diverse ideeën kwamen ter sprake, maar Leo's idee voor een 'Euwe-huis' is het uiteindelijk geworden. Er gingen enkele jaren overheen, maar op 8 november 1986 was het zo ver: het Max Euwe Centrum werd geopend.

Opening MEC in 1986: links Jur ten Have, (de rug van) Leo en weduwe Euwe.

Leo ging in 1988 met prepensioen en was sindsdien dagelijks te vinden op het MEC. Niet alleen hield hij zich bezig met de tentoonstellingen, maar vooral de bibliotheek was zijn ziel en zaligheid. Stad en land reisde Leo af om boeken op te halen. Vooral zijn reisjes langs Nederlandse en Duitse uitgeverijen waren legendarisch. Meerdere keren kwam hij met een goed gevulde auto terug. Leo was ook de bedenker van de (ruil-)boekenmarkt, een activiteit die nog steeds plaatsvindt in het MEC.

Leo was vanaf de oprichting van de Stichting Max Euwe Centrum in 1982 tot 1997 bestuurslid. Voornamelijk als algemeen lid, maar tussen 1989 en 1992 als secretaris. Henk Wille, oud-voorzitter van het MEC én de KNSB, schreef na Leo's terugtreden op 4 juni 1997 het volgende in de Nieuwsbrief:

“Leo heeft in de schaakwereld bergen werk verricht. Ik hoef alleen maar te wijzen naar zijn voorzitterschap van de Nederlandse Bond van Correspondentie-schakers gedurende een zeer lange reeks van jaren. Met het toen geheten ‘Euwe-Huis’ kwam Leo in aanraking nadat het Bestuur van de KNSB in 1981 het historische besluit had genomen om ter nagedachtenis van professor Euwe een monument op te richten in de vorm van een schaakinstituut. Leo Diepstraten was een van de mensen van het eerste uur. Toen na enkele jaren van geld verzamelen “de stap tot oprichting kon worden gemaakt” nam Leo zitting in het Bestuur. Zijn taak was omvangrijk. In de eerste plaats nam hij op zich om de Euwe-collectie in het museum intact te houden. Bovendien was hij het aanspreekpunt voor de schaaktentoonstellingen elders in het land. Zijn tweede taak – de eerste tijd in samenwerking met Jurriën ten Have en anderen – was het uitbouwen van de handbibliotheek van de ARVES tot een volwaardige bibliotheek. Hij is daarin geslaagd. Van ongeveer 250 boeken is de collectie uitgegroeid tot een verzameling van 7.000 exemplaren. Het was geen wonder dat Leo daar een dagtaak aan kreeg. Bijna de gehele week was hij in het MEC te vinden. Of het niet genoeg was nam hij ook nog de functie van secretaris van het MEC over.”

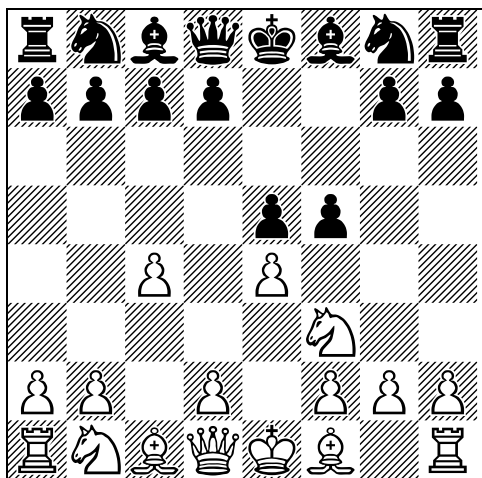
MEC-bestuurders in 1994: (v.l.n.r.) Haasbroek, Diepstraten, Adema en Oud.

“Over de persoon Leo Diepstraten moet worden gezegd dat hij een uiterst beminnelijke persoonlijkheid is, bescheiden en prettig in de omgang, bovendien met een grote kennis van zaken. Niet voor niets schreef hij drie delen over ‘zijn’ Lettisch Gambiet. Voor zijn grote betrokkenheid bij de schaaksport en het vele werken dat hij daarvoor heeft verricht is hij terecht in 1996 tot Ridder van Oranje-Nassau benoemd. De KNSB verleende hem het lidmaatschap van verdienste, ook een terechte onderscheiding.”

“Leo doet een stapje terug. Hij verlaat het MEC niet. Hij blijft als vrijwilliger aan het MEC verbonden. Leo, bedankt! Nog vele gelukkige (schaak)jaren!”

Na het terugtreden uit het bestuur was Leo nog steeds veel op het MEC. Fred Verbeek was bibliothecaris, vandaar dat Leo ‘Adviseur museum / bibliotheek’ werd. Hij bleef ook actief als redacteur van de Nieuwsbrief, die in die jaren vier keer per jaar uitkwam. Hij richtte zich steeds meer op het onderzoeken van de schaakhistorie. In de Nieuwsbrief verscheen *Onder de loep*: ‘In deze rubriek wordt door L.C.M. Diepstraten een boek of een gedeelte uit de MEC-bibliotheek voor het voetlicht gebracht.’ Leo’s onderzoeken resulteerden in diverse boeken, zoals *Vermaarde schaakcafés en hun illustere gasten*, *Spel uit de kunst in de kunst* en *Tweehonderdvijftig jaar correspondentieschaak in Nederland*. In zijn enthousiasme had Leo voor zijn kunstboek enkele afbeeldingen gebruikt waar copyright op zat, hetgeen tot juridische stappen leidde.

Leo was een fervent aanhanger van het Lettisch gambiet, waarover hij een trilogie schreef. Het verzamelen van alle partijen en het systematisch in kaart brengen moet een gigantische klus zijn geweest! Hoewel hij geen topschaker was, heeft hij in zijn boek toch een ‘nieuwte’ vermeld, dat op de cover van Nieuwsbrief 42 tot de ‘Diepstraten-variant’ werd omgedoopt.

We zien het Lettisch (1.e4 e5 2.Pf3 f5) met op de derde zet c4, de zet van Leo.

Het zal niet veel gespeeld zijn, maar elke schaker zou vereerd zijn om met een ‘eigen variant’ door het leven te gaan.

In Nieuwsbrief 67 (april 2005) verschijnt de laatste *Onder de loep* van Leo. De bijna 80-jarige Diepstraten gaat nu echt met pensioen! Hij gaat in Laren verder met het

schrijven van artikelen, maar nu dichterbij zijn vrouw Tosca. Ik heb Leo een paar keer thuis bezocht en steevast zat hij met zijn computer voor het raam te werken. Naar het MEC kwam hij steeds minder, al was hij een graag geziene gast op onze Euweborrel, bij jubilea en in ons centrum, waar hij af en toe nog kwam om zaken uit te zoeken.

Na de verhuizing van Tosca naar Theodotion, een verzorgingshuis in Laren, werd zijn leventje steeds kleiner. Hij bleef schrijven, maar niet lang na Tosca's overlijden ging het met Leo fysiek ook minder. Hij verhuisde ook naar Theodotion, waar hij op 10 november 2020 overleed.

We zijn 'de stille kracht' Leo Diepstraten enorm dankbaar voor wat hij voor het MEC heeft betekend.

Namens het MEC, Eddy Sibbing

In memoriam Sjoerd van Ketel (1939-2021)

Op 13 februari 2021 is Sjoerd van Ketel op 81-jarige leeftijd overleden.

De Leidenaar was een bekende schaakverzamelaar. Hij was lid van de Motiefgroep en een vast bezoeker van hun halfjaarlijkse bijeenkomsten. In het verleden was hij ook een regelmatig bezoeker van het MEC, met name voor lezingen, boekpresentaties en boekenbeurzen. Hij heeft ons diverse keren geholpen en geadviseerd inzake onze collectie van schaakpostzegels.

6. Schachturnier auf See

© Norwegian Cruise Line

Schachkreuzfahrt 10.–22.10.2021

Mit der Norwegian Escape durch die Ostsee

5-rundiges Schachturnier mit DWZ/Eloauswertung und Rahmenprogramm

Geplante Referenten:

GM Jörg Hickl | IM Erik Zude

Reisepreis pro Person ab:

1.519€ in der Doppelkabine (innen)*

2.649€ in der Einzelkabine** Alle Preise zzgl. freiwilliger Trinkgeldoption von 15,5 USD pro Nacht

Leistungen inklusive:

Kreuzfahrt 12 Nächte | Vollpension an Bord (Haupt-, Buffet- und Snackrestaurants) | Kaffee und Tee während der Mahlzeiten | Schachprogramm mit Schachturnier | Preise im Wert von 1.000 € | Hafen- und Sicherheitsgebühren | Reisepreissicherungsschein

Nicht im Reisepreis inbegriffen

An- und Abreise | Transfers | Trinkgeldoption | persönliche Ausgaben, z. B. Bargetränke, Wellness | Einreise- und Visagebühren

* Sonderpreise bei Buchung bis zum 31.12.2020, Preise Stand Oktober 2020

12 Tage – 9 Häfen: Kopenhagen
Tallinn | St. Petersburg (über
Nacht) | Warnemünde (Berlin)
Aarhus | Oslo | Zeebrugge
(Brüssel/Brügge) | Le Havre
(Paris) | Southampton (London)

Information und Buchung:

Schachreisen Jörg Hickl | Lindenplatz 12 | 65510 Hünstetten
Tel.: 06126 - 95 83 45 | info@schachreisen.eu

Detaillierte Informationen erhalten Sie unter

www.schachreisen.eu

Het conflict tussen Larsen en Euwe (reacties)

Eric de Winter

In de Nieuwsbrief 98 (december 2020) was een artikel gewijd aan het conflict tussen Larsen en Euwe. Daarop zijn enkele reacties gekomen, waarop ik hier inga.

Eersel 1969

In 1969, dus nog vóór het FIDE-presidentschap van Euwe, werd in Eersel een match gespeeld tussen Larsen (*zie onderstaande foto*) en Tal, een play-off match voor het kandidatentoernooi. Larsen en Tal waren voor deze play-off gekwalificeerd als

verliezers van de halvefinaliematches van het kandidatentoernooi 1968, tegen respectievelijk Spasski en Kortsjnoi. De winnaar van Larsen-Tal zou in de volgende WK-cyclus een plaats krijgen in het Interzonale toernooi. Gelijktijdig met deze FIDE-match speelden ook Hans Ree en Lubosh Kaválek een AGIO-tweekamp. Euwe sprak bij de opening, maar de organisator was Berry Withuis. Het honorarium voor Ree-Kaválek was veel hoger dan dat voor de FIDE-match Larsen-Tal. De FIDE hanteerde voor de match een minimumbedrag, en dat minimum werd door de organisatie overgenomen. Tal vond het niet zo erg, maar Larsen barstte in woede uit toen hij dit hoorde.

Hans Ree begrijpt Larsens boosheid goed. “De match van Larsen en Tal

was natuurlijk het hoofdnummer. Er was geld om hun meer te geven dan dat schamele minimum van de FIDE, maar het ging naar Kaválek en mij.” Larsen won de match overigens wel met grote cijfers: 5½-2½.

Het was in Nederland, Euwe was er bij, maar dat dit al een aanzet of voorbode is geweest voor de aversie van Larsen tegen Euwe is niet waarschijnlijk.

Fischer-Larsen 1971

Over de match Fischer-Larsen in 1971, toen Euwe al wel FIDE-president was en een rol speelde bij de keuze voor de locatie Denver, nog een citaat van Larsen over de speelomstandigheden in de hete zomer: “The organizers chose the wrong time for this match. I was languid (*onwel, gammel – red.*) with the heat and Fischer was better prepared for such exceptional circumstances. I saw chess pieces through a mist and, thus, my level of playing was not good.”

Rotterdam 1977

Direct betrokkenen melden dat Euwe wel degelijk de match Portisch-Larsen in 1977 in Rotterdam heeft bezocht. Uit krantenberichten is op te maken dat het vrijwel zeker is dat Euwe en Larsen elkaar daar niet hebben gesproken of zelfs maar ontmoet. Iemand die Euwe daar wél heeft gesproken is Cor van Wijgerden (zie foto): “Hij kwam in elk geval twee keer langs. De dag van het lawaai gaf ik commentaar, wat werd stilgelegd. Ik ging naar de perskamer en daar was Euwe ook. De tweede keer kwam Euwe op een dag dat de partij snel afgelopen was. Larsen verdween ineens en Euwe analyseerde met Portisch een partij Kortsjnoi-Petrosian uit de kandidatenmatch die gelijktijdig werd gespeeld in Il Ciocco. Ik stond erbij en keek ernaar. Duurde best lang, bijna een half uur. Iedereen vertrok en er waren alleen nog enkele mensen van

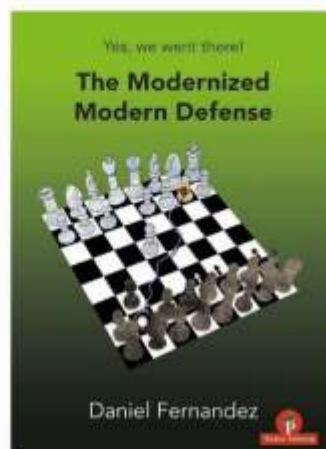
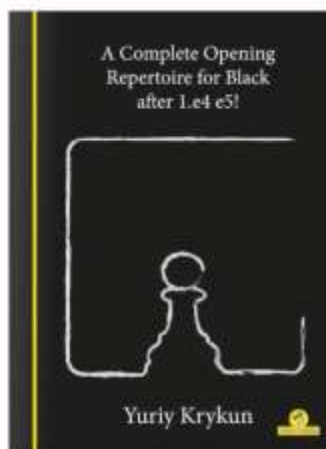
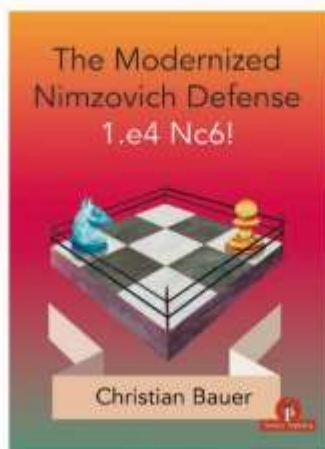

de organisatie. Larsen kwam binnen en vroeg me of ik die partij wilde laten zien. We analyseerden en gelukkig kwam er een flink aantal varianten van Portisch en Euwe op het bord. Ik herhaalde die, tot verbazing van Larsen. Op een gegeven moment vroeg hij: “Who the hell are you?” Ik meldde dat ik 1-0 tegen hem voor stond; een simultaan tijdens het open Deens juniorenkampioenschap in het Deense Næstved in 1969.”

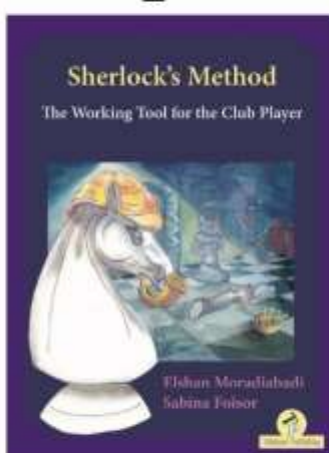
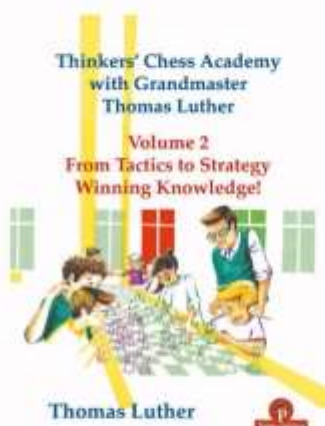

Portisch, wethouder De Jong en Larsen bij de opening van hun match in 1977

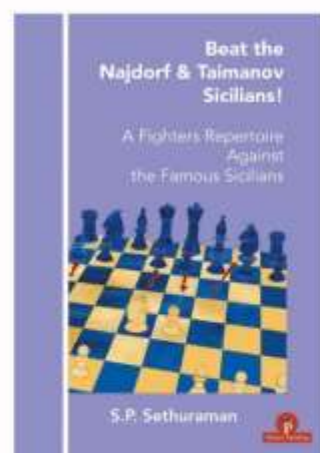
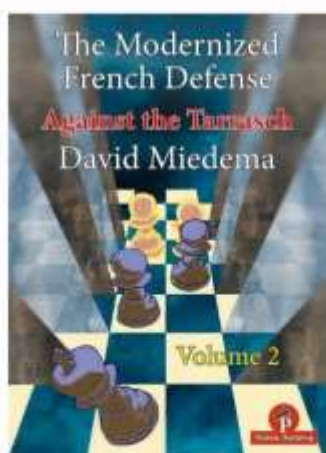
“Bij de partijen van Portisch-Larsen waren behalve de spelers alleen de beide wedstrijdleiders Armin Heintze en ik aanwezig,” schrijft Arthur Schuering. “Misschien was er nog een bordenjongen. Verder kwam Larsen elke partij pas tien tot vijftien minuten na aanvang de speelzaal in. Er waren geen officials in de speelzaal, ook niet bij aanvang van de partijen. Cor van Wijgerden gaf commentaar aan het publiek en was heel ergens anders. De eerste partij was hij op een andere verdieping; de andere partijen in een ander gebouw. Het is dus goed mogelijk dat Van Wijgerden Euwe wel heeft gezien en ik niet. Het is ook goed mogelijk dat er voorafgaand aan de eerste partij een openingsbijeenkomst is geweest en na de laatste partij een sluitingsbijeenkomst, maar ik heb daar geen bijzondere herinnering aan. Ik weet dan ook niet of Euwe daarbij aanwezig was. Ook heb ik geen bijzondere herinnering aan de aanvang van de eerste partij.”

www.thinkerspublishing.com

Always One Move Ahead!

The Modernized Marshall Attack
Milos Pavlovic

De sfinx

Peewee van Voorthuysen

Het schrijven over *Buitenbeentjes in het Nederlands Kampioenschap* leverde nogal eens bijvangst op. Aardige voorvallen, die niet in de grote lijn van het verhaal pasten, maar leuk genoeg zijn om aan de vergetelheid te ontrukken.

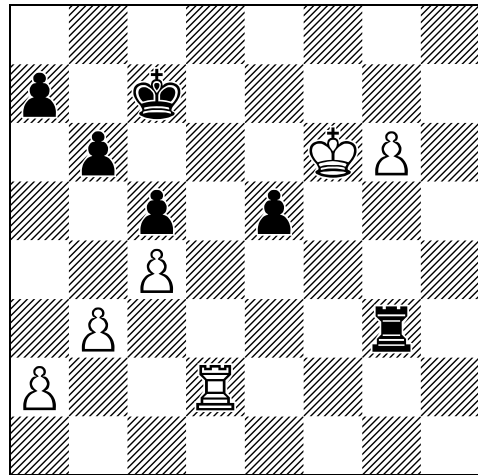
Het allereerste IBM-toernooi vond plaats in 1961. Langeweg won, een half puntje voor Donner. Die leed maar één nederlaag, met zwart tegen Tan in de zevende ronde. Schuiven we aan bij ‘onze verslaggever’ in het *Algemeen Handelsblad* van 2 juni 1961 (Constant Orbaan, denk ik): “Voor enige vrolijkheid bij alle ernst van een belangrijk schaaktoernooi zorgde de afgebroken partij tussen Donner en Tan. Nu ja, voor Donner zelf was er ten slotte geen aanleiding om te lachen en hij veronderstelde, dat hij zelfs bijzonder slecht zou slapen...”

Euwe doet de eerste zet bij Donner-Tan op het NK van 1961 dat Tan won. (foto Nationaal Archief)

De opening was niet best voor de grootmeester verlopen, maar een onnauwkeurigheid liet hem weer terugkomen in de partij. Ver in het middenspel lette hij even niet op, en met moeite haalde hij het afbreken.

“Het zag er voor Donner helemaal niet zo best uit, en daarom was hij nogal nieuwsgierig naar de zet, die de Indonesiër in de enveloppe had gesloten. Tan liet zich natuurlijk niet uithoren en glimlachte ondoorgroendelijk.”

Tan - Donner, na 50...,e6-e5

“Ach, zei Donner, als je dit hebt afgegeven, ben ik verloren, als je dat hebt afgegeven, ben ik ook verloren; wat kan ie anders hebben afgegeven dan één van die twee voor de hand liggende zetten?! Ik geef het op! - En vertel me nu dan maar, welke zet je hebt afgegeven! Tan was zo bereidwillig en tot Donners verbijstering bleek hij een geheel onverwachte zet te hebben ingesloten, die slechts tot remise zou hebben geleid.”

Het was eenvoudig vast te stellen welke twee zetten Donner bedoelde. Volgens het schema g7, Th2, Kf7 en na torenschaakjes met de koning naar h8 lopen is de promotie van de witte pion verzekerd, en de zwarte pion is dan nog niet ver genoeg opgerukt voor serieus tegenspel. Wanneer je met Kf7 begint komt dat ongeveer op hetzelfde neer. Zo, dat is duidelijk.

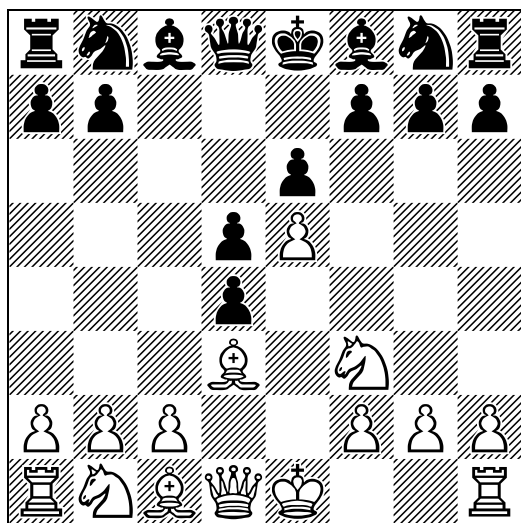
Maar wat was de zet die Tan had afgegeven? Na enig turen - wat wint nou niet - denk ik dat het 1.Td5? was. Na het mogelijke vervolg 1...,e4! 2.Te5 e3 3.Te4 Kd7 4.g7 Tf3+ 5.Kg5 Tg3+ gaat de standaard Lucena-winst voor wit (‘bruggetje bouwen’ met Tg4) niet meer op, omdat zwart ondertussen ook promoveert.

Afijn, op het eind van het toernooi kwam Donner een halfje tekort voor een gedeelde eerste plaats...

Waarom werd Suiker Ruisdonk?

Minze bij de Weg

In *Nieuwsbrief 88* (december 2015) schreef ik een artikel over de Nederlandse namen van schaakopeningen. Daar zitten heel voor de hand liggende benamingen bij, maar ook heel curieuze. Tot de laatste categorie behoort het zogeheten Ruisdonkgambiet, dat in een Nederlandse publicatie werd gegeven aan de zetvolgorde **1.e4 e6 2.d4 d5 3.e5 c5 4.Pf3 cxd4 5.Ld3**.

Dat was om twee redenen vreemd. Om te beginnen denk je bij deze variant allereerst aan Nimzowitsch, die vaak zo heeft gespeeld. En bovendien: wie was Ruisdonk dat zijn naam aan deze variant werd gekoppeld? Een zoektocht leverde nauwelijks iets op. Een van de conclusies van het artikel was dat de naamgeving van schaakopeningen vaak heel willekeurig gebeurde.

Een paar lezers reageerden op het artikel en hielpen om het raadsel rond Ruisdonk op te helderen. Het bleek dat M.P. Ruisdonk vroeger M.P. Suiker had geheten en ergens rond 1970 zijn naam had veranderd. Onder zijn oude naam was hij een bekende en redelijk sterke schaker in de regio IJmond. Kort na de oorlog was hij onder meer betrokken bij het Hoogovens Schaaktoernooi. Onder zijn nieuwe naam werd hij tweemaal veteranenkampioen van Nederland. Dat alles was te lezen in de elektronische nieuwsbrief van het MEC van maart 2016. Er bleef echter een vraag open: waarom besloot hij op latere leeftijd, hij was namelijk in 1916 geboren, zijn naam te veranderen? Had hij er een hekel aan, was er iets dramatisch gebeurd in zijn familie? We wisten het niet.

Onlangs loste Ruud Aalbersberg het raadsel op. Zijn in Australië wonende schoonzuster Hannie Aalbersberg was een dochter van een broer van Marinus Pieter Ruisdonk, alias Piet Suiker. Zij vertelde in een mail dat het iets anders zat, dat er van drama geen sprake was.

Het bleek dat neefjes van Piet Suiker/Ruisdonk op school met hun achternaam werden gepest. Vooral neef Rien had daar grote problemen mee. Hij wilde zijn achternaam graag wijzigen, maar in die tijd eiste de wet dat dan ook een ander familielid zijn naam aanpaste. Oom Piet bood zich als vrijwilliger aan. Oom en neef probeerden zoveel mogelijk letters van de oorspronkelijke naam te behouden en kwamen zo op Ruisdonk uit.

En passant bracht Hannie Aalbersberg nog een andere correctie aan. In het artikel in de digitale nieuwsbrief werd het vermoeden uitgesproken dat Piet Suiker/Ruisdonk van zijn moeder had leren schaken. Volgens Hannie Aalbersberg was dat niet zo. De vader van de broers schaakte en bezat een bijzonder schaakspel waar niemand aan mocht komen. Veel later mocht zijn eerste kleinkind, toen nog maar twee jaar oud, dat wel. Dat was dezelfde Rien die aan de basis stond van het raadsel Suiker-Ruisdonk.

Advertentie

The advertisement features a red background. On the left, a chessboard with black and white pieces is shown. Above the board, the logo 'DGT CENTAUR' is displayed in white. To the right of the board, the text 'Innovative chess computer that adapts to your level' is written in white. In the bottom right corner, there is a small red silhouette of a centaur and the text 'Discover more at: dgt.nl/centaur'.

Het Jonge Leven

Peewee van Voorthuijsen

Tijdens de zoektocht naar de ontdekkers van Euwe kwam ik een onthutsende karakterisering tegen van de veranderingen die de Eerste Wereldoorlog hadden teweeggebracht bij een van hen, Maroczy. “Terwijl hij anders volkomen kalm, naar het uiterlijk te oordeelen, voor het bord zit, zat hij nu met over elkaar geslagen beenen onrustig op zijn stoel heen en weer te wiegelen. Zijn beenen bungelden op en neer in nerveus tempo; zijn gansche lichaam onderging de emotie van de hallucinerende mogelijkheden, die hem voor den geest stonden.” De schrijver was Louis Gans, in *Het Jonge Leven*, het vakblad voor jonge diamantbewerkers. Wie was hij?

Diamantklover

Louis Gans werd op 29 november 1871 geboren in Amsterdam, als zoon van Mozes Meijer Gans en Louisa Gans Polak. Zijn vader was diamantzetter en zelf werd Louis (zo noemde hij zichzelf, officieel was het Levie) in de beste familietraditie ook diamantbewerker: klover.

Klovers geven de ruwe diamant zijn eerste vorm en daarbij kan van alles misgaan. Financieel staat daar natuurlijk wel wat tegenover, maar de eerste investering voor een leerling was niet misselijk. Maar liefst duizend gulden mocht je als leerling in 1890 neertellen – omgezet naar de tegenwoordige tijd meer dan 10.000 euro!

Als schaker horen we voor het eerst van Gans in de jaren negentig van de negentiende eeuw. Later zal hij op het einde van zijn *Het Schaakspel* (1923) bij de introductie van de jonge generatie in ons land (Marchand, Weenink en Euwe) mijmeren over het trio dat een kwart eeuw geleden heerste: “Norman van Lennep, A. Speijer en iemand waarvan de bescheidenheid mij verbiedt den naam te noemen”...

Onafscheidelijk

Van Lennep zou jong overlijden, maar Speijer en Gans waren onafscheidelijk. Nauwelijks verhuld worden beiden opgevoerd in de sleutelroman *Het geslacht der Santiljanos. Roman in tien boeken* van Joost Mendes (Maan Querido): “Louis Kalkoen, een lakonieke, jonge, dikke klover en Abram Prijer, een nerveuze, wit-bleke, vlas-blonde slijper, waren de stille kalme bollebozen.” Volgens mijn bron is de roman (zonder veel dialogen) nogal taai om te lezen...

Beiden werden lid van het VAS en zouden later ook allebei tot erelid worden benoemd. Van de twee is Speijer de sterkere schaker: hij wordt zelfs gedeeld eerste in het eerste Nederlands kampioenschap in 1909. Gans staat vooral bekend om zijn aanvallende spel, waarbij hij regelmatig alle bruggen achter zich verbrandt.

Kloven en slijpen

Speijer was net zoals Gans diamantbewerker: geen klover, maar een slijper. In die tijd keken de klovers nogal neer op de slijpers, en Gans was degene die dat probleem aanpakte. Hij organiseerde de klovers en zorgde voor aansluiting bij de A.N.D.B. (Algemene Nederlandse Diamantwerkers Bond). De voorpagina van het *Weekblad* was fraai vormgegeven door H.P. Berlage in dezelfde stijl waarin hij net de Burcht van Berlage had ontworpen voor de diamantindustrie.

De nieuwe wereld roept echter, en in 1912 emigreert hij naar de Verenigde Staten (zie foto). Ongetwijfeld was daar meer geld te verdienen, maar daar stond ook een prijs op: “De ateliereigenaar zoekt wonderklovers die alles kunnen en zenuwen van staal hebben,” aldus Gans. Aan die eisen voldoet hij niet, sterker nog hij is tamelijk kort angebonden geeft hij zelf toe.” Ook is hij lid van de Manhattan Chess Club. Bij zijn 75^e verjaardag maakt het *Tijdschrift van den Koninklijken Nederlandschen Schaakbond* ruimte voor de jubilaris (“De Nestor van Amsterdam”) en kijkt terug op deze periode: “Regelmatig nam hij deel aan de Grand Rapids Transit Tournaments, tegelijk met Capablanca, met wien hij zeer bevriend was in die dagen.” Een illusie armer keert hij in 1914 naar Nederland terug, maar door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog zijn de beroepsperspectieven voor een klover erg verslechterd. Gans gaat tijdelijk werken als kleermaker...

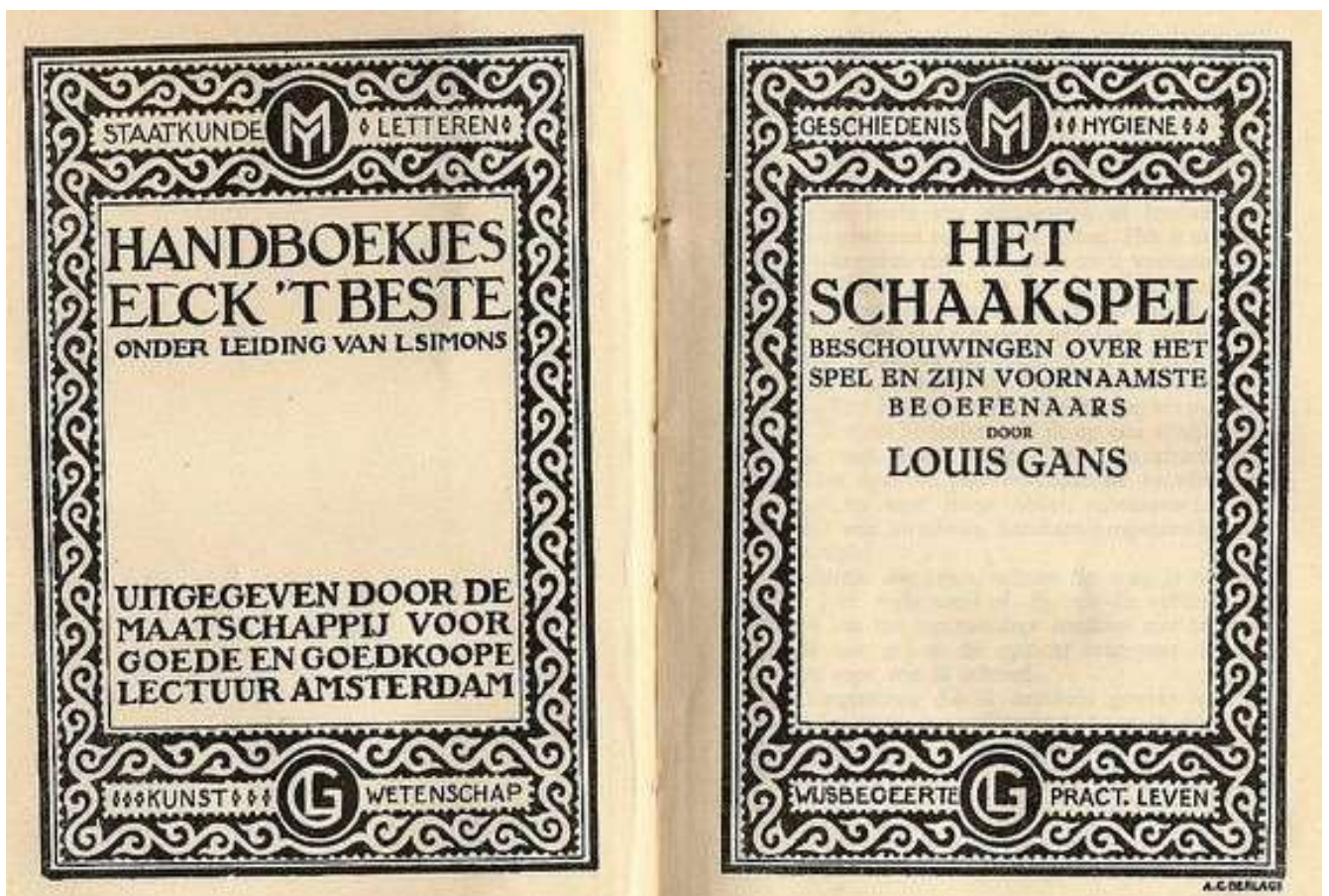
Het Jonge Leven

In 1910 had de A.N.D.B. besloten een speciaal blad uit te geven voor jongeren: *Het Jonge Leven*. Meteen aan het begin van de schaakrubriek geeft Gans aan wat zijn bedoeling is: “In deze rubriek zullen geplaatst en behandeld worden partijen, voorzien voor

zoover daartoe nuttige aanleiding bestaat, van aantekeningen, problemen en eindspelen, waarbij, vooral wat de laatsten betreft, ik mij zal beijveren beredeneerde oplossingen te geven.” Kijk, dat is mooi. In alle leerboeken wordt betoogd dat in het eindspel de rol van de logica bijzonder belangrijk is.

Later bundelt hij de beste bijdragen uit *Het Jonge Leven* in *Het Schaakspel*, dat in 1923 wordt gepubliceerd in de reeks *Handboekjes Elck 't Beste*, uitgegeven door de Maatschappij voor Goede en Goedkoope lectuur, de latere Wereldbibliotheek. Vormgeefster is een dochter van Berlage, Cato of ook wel Cateau (Anna Catherina). Deze ontwierp typografische en textiële designs (soms in samenwerking met haar vader) en was ook niet te beroerd om meteen maar een ontwerp voor een zomerjurk te maken voor het *Maandblad der vereeniging voor de verbetering van vrouwenkleeding*. Kom daar nu nog eens om bij een grafisch ontwerper...

De inleiding van *Het Schaakspel* zal menig fijnbesnaarde ziel in eerste instantie hebben doen huiveren: "Ik wil u leren vechten! Hebt echter geen vrees voor uw huid. Want ik wil u leren een spel, waarin het element *vechten* het sterkst tot uiting komt. Een verstandsgevecht dus." Daarna volgt een verantwoorde opbouw: eerst de stukken, dan de bijzondere handelingen, en vervolgens meer ingewikkelde onderwerpen.

In het twaalfde hoofdstuk *Aanval en verdediging* komt zijn persoonlijke credo goed naar voren: "Want ook ik houd van de aanval. Ik heb gloeiend het land aan die mensen die zich *altijd* verdedigen, zowel in het leven, als op het schaakbord. Hebt gij ooit gezien een levenden stockvisch? Ik niet."

In het allerlaatste hoofdstuk wijdt Gans ook een beschouwing aan de opkomende talenten. Hij is duidelijk onder de indruk van het talent en de speelstijl van Euwe, en looft zijn instelling qua matches: “Kieskeurig is hij niet; de hoofdzaak is dat hij strijden kan; en of zijn tegenstander er nu een is van standing of gevestigde reputatie, kan hem *au-fond* weinig schelen.”

Afscheid

Bij het verscheiden van *Het Jonge Leven*, in 1920, kijkt Gans terug: “En thans ben ik gekomen aan het einde van mijn taak, die mij lief geworden is. (...) Een der jonge leden van het college meende dat het een begrafenisplechtigheid was en hield een grafrede, doch een oudere, meer Oostersch van aanleg, sprak de hoopvolle woorden, dat wij hier aan de sponde staan van een schijndood, die, naar hij hoopte, spoedig weer tot het volle leven moge terugkeeren. Zoo zij ook mijn wensch!”

En tot slot heeft hij ook nog een uitsmijter klaarliggen: “Inmiddels heb ik in mijn laatste artikel de eenigszins stiefmoederlijk bedeelde damrubriek de eer toegekend, die haar toekomst.” Blijkbaar heeft dat geen kwaad bloed gezet bij de dammers, want in de *Hoofdlijn* (magazine voor dammers sinds 1988) van januari 1995 wijdt Rob Jansen een historisch artikel aan “De diamantklover Louis Gans”. Helaas was dat artikel niet digitaal beschikbaar, en de bibliotheken zijn voorlopig dicht, dus welke geheimen daarin ontsloten worden blijft voor nu verborgen.

Maar Gans schrijft meer. Van 1912 tot 1921 is hij ook de vaste schaakmedewerker van *Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij*. Tweewekelijkse bijdragen, doenlijk natuurlijk voor een kleermaker, maar wanneer hij in 1919 zijn oude vak als diamantklover weer oppakt zal het een stuk lastiger geweest zijn om beide rubrieken daarmee te combineren denk ik zo.

Zuid-Afrika

In 1921 vertrekt hij weer naar het buitenland: naar Zuid-Afrika deze keer. Maar niet meer om te kloven: hij wordt inkoper van ruwe diamant voor juweliers. Als klover moet hij natuurlijk een uitstekend oog hebben voor de mogelijkheden van elke steen! En klover lijkt me ook geen baantje dat je al te lang moet uitoefenen. Meer iets voor jonge mensen, dunkt me. Zeven jaar blijft Gans daar, en hij keert uiteindelijk in 1930 weer naar Nederland terug. Met een kleine omweg via Antwerpen, dat wel.

En eenmaal terug trouwt hij op 7 januari 1931 met een Schotse, Bessie Maguire, die oorspronkelijk in Londen woonde. Op de website van de Diamantbewerker (waarvan ik dankbaar gebruik heb gemaakt) wordt gesuggereerd dat wellicht het schaken daarbij een rol heeft gespeeld: “Gans heeft zich door de jaren heen steeds verder ontwikkeld als schaker en speelt ook wedstrijden in het buitenland, wellicht heeft hij Bessie op die manier ontmoet?”. Tja, dat kan natuurlijk...

Breuk met Speijer

Wat er gebeurd is blijft onduidelijk - wellicht eenvoudig dat Gans lange tijd in het buitenland was - maar feit is dat het in het begin van de jaren dertig tot een scheuring komt tussen het onafscheidelijke tweetal Gans en Speijer. In het *Nieuw Israelitisch Weekblad* van 22 september 1972 schrijft E. van Amerongen in zijn rubriek 'Uit de oude (schaak)doos': "Daar in het oude VAS, in de bovenzalen van de Roode Leeuw aan het Damrak, vierden beiden wederom hoogtij, thans volkomen gescheiden. Gans' schaterlach klaterde door de zalen tijdens zijn ontelbare partijen met Weenink, of wanneer hij in een van de grote leren fauteuils, met zijn steeds uitgaande pijp in de hand, sterke verhalen zat te vertellen. (...) Toen ik jaren later in de donkerste dagen van de oorlog, zelf ondergedoken, hen bij tijd en wijle bezocht - ze waren beiden gemengd-gehuwd - was de eerste vraag van Speijer: „Hoe is het met Gans?" en die van Gans „Hoe is het met Speijer?"

De Schaakwereld

Gans zou Gans niet zijn als hij niet verder van zich zou laten horen. Wanneer het weekblad *De Schaakwereld* in 1936 wordt opgericht door Th.E. Liket - nadat Euwe wereldkampioen is geworden - is Gans (naast Euwe en Kmoch) meteen een van de vaste medewerkers. Wel "voor de beginners" wordt daarbij fijntjes opgemerkt...

De Tweede Wereldoorlog werpt inmiddels haar schaduw vooruit. Heeft Gans overwogen naar het geboorteland van zijn vrouw, Schotland, uit te wijken? We weten het niet. Tijdens de oorlog wordt hij geïnterneerd in kamp Westerbork. Gans mag - gelukkig voor hem - het kamp al snel verlaten. Later zegt hijzelf daarover: "Daar zaten we (...) Maan Querido, Andries de Rosa (beiden keerden niet terug) en ik. Drie leden van de debating club 'De Olievlek' uit de Roeterstraat vele, vele jaren terug. Strijders voor het opkomende socialisme, idealisten die geloofden aan de vooruitgang van het mensdom door middel van dit socialisme. (...) En daar in Westerbork waren we getuigen van hun ondergang".

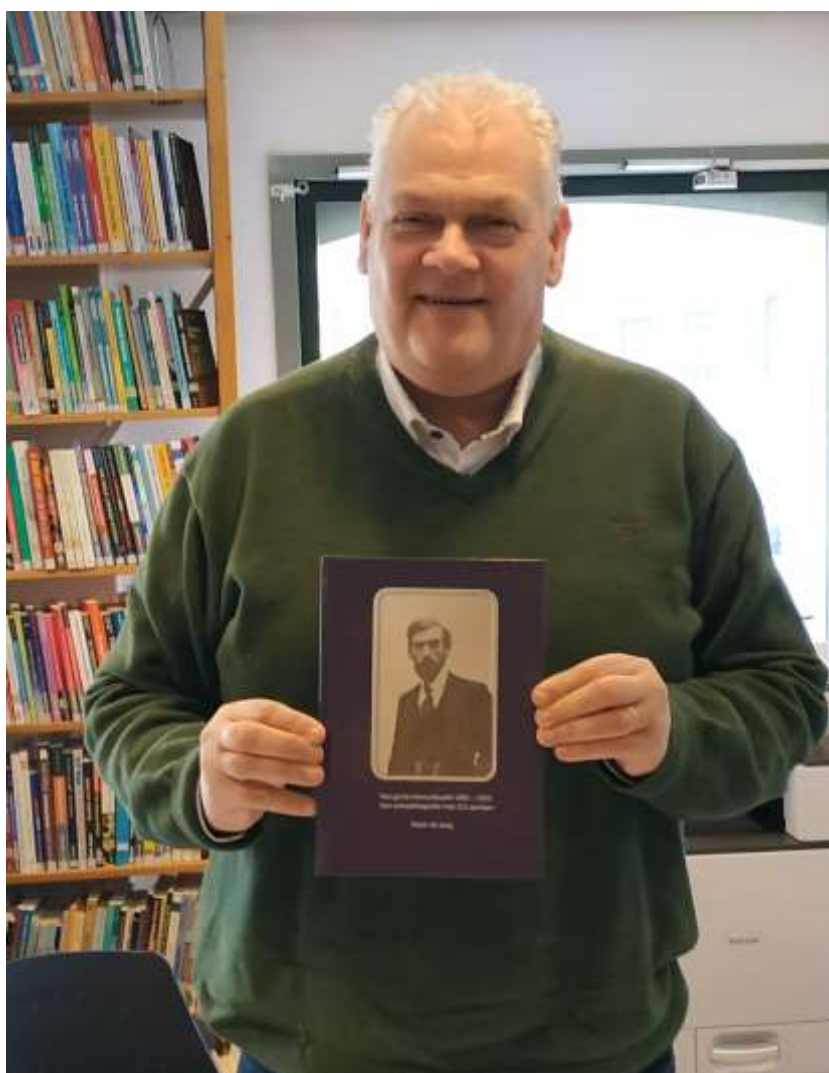
Seven pillars of wisdom

Bij zijn 75^e verjaardag, in 1946, wordt hij door het VAS in het zonnetje gezet. Daarbij wordt treffend geconstateerd: "Een van zijn beste eigenschappen was, dat hij nimmer om geld speelde en steeds alles met betrekking tot het schaak con amore deed." Bij de huldiging wordt hem een boek aangeboden: *Seven pillars of wisdom*. De titel verwijst naar Spreuken 9, vers 1. Is dit een mij onbekend boek, of was dit de roman van T.E. Lawrence? In het laatste geval neem ik aan dat het meer op de titel gekozen is dan op de inhoud, welke beschrijft hoe Lawrence samen met steeds wisselende Arabische stammen tegen de Turkse bezetters vocht (met succes overigens) tijdens de Eerste Wereldoorlog... Op dat moment is hij echter al zwaar ziek en op 3 augustus 1947 sterft Louis Gans, 76 jaar oud.

Het genie Henry Baudet

Minze bij de Weg

In 2009 werkte de Nederlandse schaakhistoricus Peter de Jong mee aan de monumentale biografie *Emanuel Lasker – Denker, Weltenbürger, Schachweltmeister*, een meer dan vierehalve kilo wegende pil van ruim duizend pagina's. Hij schreef het hoofdstuk 'Laskers Beziehung zu den Niederlanden'. Bij dat werk stuitte hij op de naam van de Nederlandse schaker Henry Baudet (1891). Niet zozeer omdat deze Baudet een heel verdienstelijke speler was en in simultaanseances een score van vijftig procent haalde tegen de wereldkampioen (een keer gewonnen, een keer remise en een keer verloren), maar vooral omdat Baudet een groot propagandist werd van het door Lasker ontworpen spel Lasca. Binnen een half jaar had leerling Baudet het spel beter onder de knie dan de bedenker Lasker en was hij niet te verslaan door zijn leermeester. Als Lasker in Nederland was ging hij altijd bij Baudet langs en later zou hij nog bijdragen aan de opleiding van diens kinderen.

Peter de Jong.

De Jong bleef geïnteresseerd in Baudet, de schaker die als een vlam even fel oplichtte en daarna weer verdween. Dat verdwijnen vond niet plaats omdat hij na zijn snelle opkomst zijn belangstelling voor het schaken verloor, maar eerder omdat hij zich met zoveel andere zaken bezighield. Hij was een uitstekend cellist, die bijvoorbeeld de cellosuites van Bach uit zijn hoofd speelde, promoveerde als wiskundige cum laude in Groningen, en was op zijn achtentwintigste hoogleraar in Delft. Helaas bleek alles maar van korte duur. In 1921, dertig jaar oud, overleed Pierre Joseph Henry Baudet aan een longontsteking.

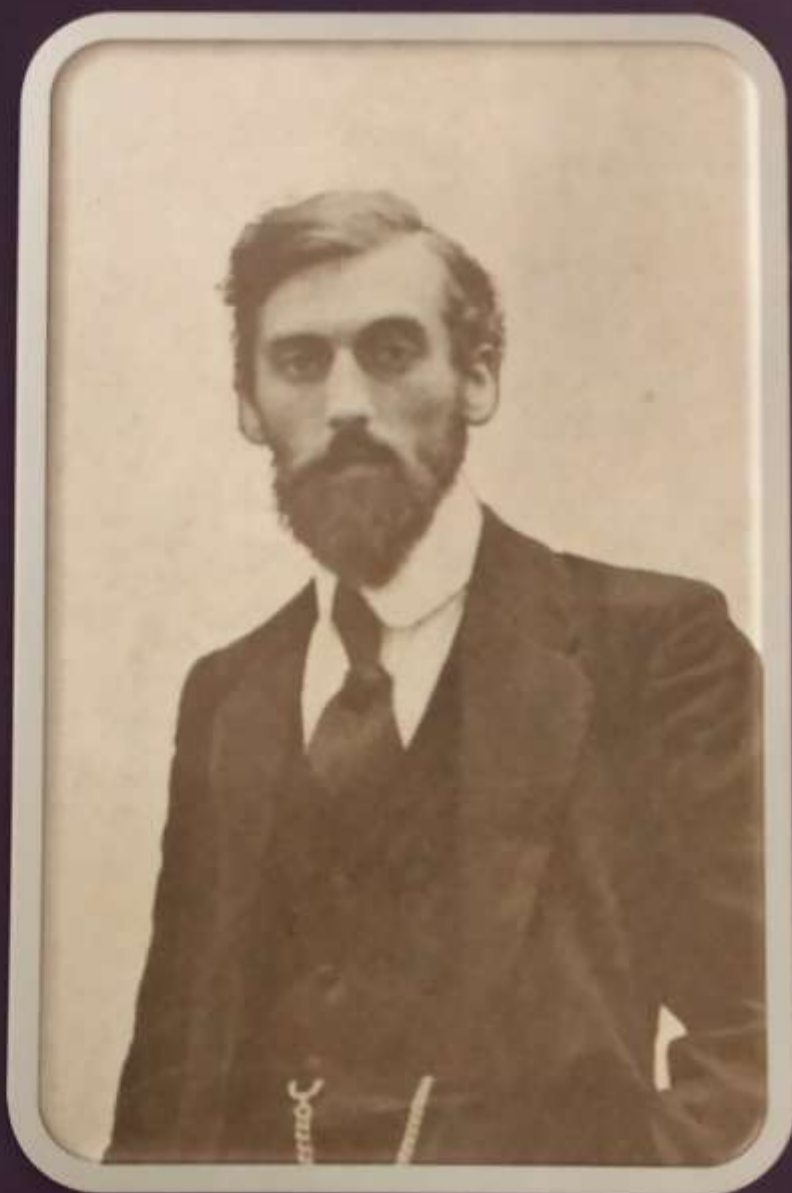
Peter de Jong besloot de carrière van Baudet vast te leggen in een kloek boek van 254 bladzijden. Daarbij concentreerde hij zich op de schaakactiviteiten. De muziek en de wiskunde komen maar kort ter sprake. Niet voor niets luidt de ondertitel van het boek: *Een schaakbiografie met 111 partijen*.

Zeven actieve jaren

Eigenlijk kan je zeggen dat het boek vooral gaat over de periode 1906-1913. In 1906 meldde Baudet zich als vijftienjarige bij schaakclub DD in den Haag, na 1913 kregen studie, gezin en de wiskunde voorrang. Die zeven actieve schaakjaren waren echter wel de moeite waard, want van een talentvolle jeugdspeler groeide Baudet in korte tijd uit tot lid van het Nederlands team en deelnemer aan het Nederlands kampioenschap.

Het schaakleven van Henry Baudet wordt door De Jong niet beschreven als een doorlopend verhaal, maar wordt weergegeven in de vorm van een collage. Het boek is een verzameling van partijen, toernooiresultaten, citaten uit historische bronnen, afbeeldingen en verbindende tussenteksten. Dat alles in chronologische volgorde zodat je de schaaktechnische ontwikkeling van Baudet goed kunt volgen. Je ziet in alles dat hij een vlot spelende liefhebber is, soms een beetje al te vlot. En ook het talent spat eraf. Als hij meer tijd in het schaken had gestoken, als hij wat serieuzer aan openingsstudie had gedaan, als hij ook na 1912 actief was blijven spelen, ja wat dan? Dan was hij ongetwijfeld gedurende langere tijd een van de absolute topspelers in ons land geweest.

Het genie Henry Baudet 1891-1921 verscheen aanvankelijk in een beperkte luxe oplage voor schaakverzamelaars en bevatte toen honderd partijen. In de huidige publiëksuitgave is dat aantal gestegen tot 111. Het aardige van die partijen is dat ze voorzien zijn van het oorspronkelijke commentaar en dus niet aan de kille blik van de computer zijn blootgesteld. Dat geeft een mooi inzicht in de manier waarop de toenmalige schaakauteurs en vaak ook Baudet zelf dachten.

Het genie Henry Baudet 1891 – 1921
Een schaakbiografie met 111 partijen

Peter de Jong

Als u wilt weten hoe Henry Baudet speelde moet u het boek maar aanschaffen. We geven hier een voorbeeld. Het stamt uit een toernooi in Düsseldorf, waar de toen zeventienjarige Baudet onder andere tegen de vijftienjarige Alexander Aljechin speelde. Het werd remise. Tegen de latere toernooiwinnaar, de Duitser Köhnlein had hij fraai kunnen winnen.

H. Baudet - F. Köhnlein

Düsseldorf 1908, Hauptturnier A (*Aantekeningen H. Baudet*)

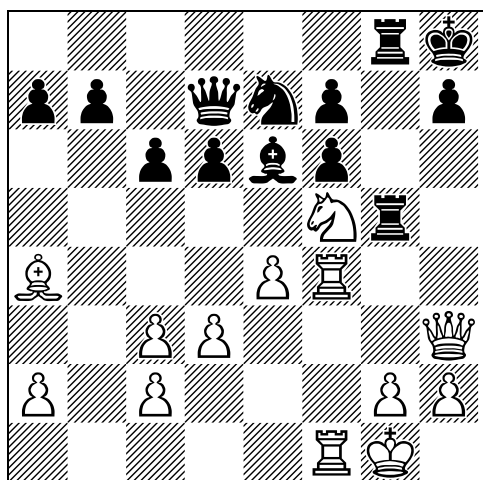
1.e4 e5 2.Pf3 Pc6 3.Pc3 Pf6 4.Lb5 Lb4 5.0–0 0–0 6.d3 d6 7.Lg5 Lxc3 8.bxc3 Pe7 9.Ph4 Le6

Beter is c6 gevolgd door d5.

10.Lxf6 gxf6 11.f4 exf4

Er dreigde f5.

12.Dh5! c6 13.La4 Kh8 14.Pf5 Tg8 15.Txf4 Tg5 16.Dh3 Dd7 17.Taf1 Tag8

18.Dh6

Hier kon Wit mat in zeven geven!

18.Dxh7+ Kxh7 19.Th4+ Th5! (19...,Kg6 20.Th6#) 20.Txh5+ Kg6 21.Th6+ Kg5 22.h4+ Kg4 23.Pe3+ Kg3 24.Tf3#

Wit dacht echter dat Zwart Tf8 gespeeld had, daar deze die zet opschreef!!

18...,Pxf5 19.Dxf6+ T8g7 20.exf5 Tg2+ 21.Kh1 Ld5 22.Te4 T2g4 23.Tfe1 Kg8 24.Lb3 Lxe4+ 25.dxe4 De8 26.e5 dxe5 27.Td1 h5 28.Dh6 e4 29.Dxh5 T4g5 30.Lxf7+! Dxf7 31.Td8+ Df8 32.Txf8+ Kxf8 33.Dd1 Ke7 34.Dd4 Kf7 35.h4 Txf5 36.Dd7+, ½–½

Peter de Jong: Het genie Henry Baudet 1891-1921. 254 blz., gebonden, prijs €29,95. ISBN: 978-90-824237-2-3.

Het boek is verkrijgbaar bij www.schaakboek.nl en *De Beste Zet* (www.debestezet.nl). Het boek is ook te bestellen bij nagenoeg alle boekhandels.

Fotoreportage Tata Steel Chess 2021

‘There’s a New Kid in Town!’

Bart Stam

Alles was anders dit jaar tijdens het 83^e Tata Steel Chess in Wijk aan Zee: geen duizenden toeschouwers en clubschakers in De Moriaan en dus geen weeïge erwtensoeplucht, geen zoektocht naar een parkeerplaatsje, geen wachtrijen voor een tafeltje bij Sonnevanck of de pizzeria, geen boekenverkoop van De Beste Zet of New In Chess, geen commentaar van Hans Böhm e.a. en geen dringen aan de bar voor een Skuumkoppe.

In plaats daarvan een grote sportzaal met veertien topgrootmeesters, twee arbiters, een artistiek schaakspel met manshoge stukken en af en toe een verdwaalde fotograaf of schaakjournalist op eerbiedige afstand.

En voor het eerst sinds 1985 (Jan Timman) geen buitenlandse winnaar maar onze eigen Jorden van Foreest, die overigens sinds kort wel in het buitenland (Brugge) woont. ‘There’s a New Kid in Town’, zongen The Eagles ooit, maar eigenlijk geldt dat niet voor Jorden van Foreest. Want sinds hij in 2016 de Nederlandse titel opeiste geldt hij als een van onze grootste schaaktalenten. Voorzitter Paul van der Sterren noemt hem in de laatste (gedrukte) editie van *Schaakmagazine* de opvolger van Beth Harmon als schaakambassadeur.

Door de afgrendeling van de speelzaal was internet belangrijker dan ooit om het toernooi te kunnen volgen. Daarvoor hadden de schaakliefhebbers de ruime keuze uit chess.com (via de toernooiwebsite) en Chess24.

Op de komende pagina’s vindt u een fotoreportage van het bijzondere toernooi in Wijk aan Zee, afgewisseld met enkele historische foto’s.

De foto’s uit 2021 zijn van toernooifotograaf Jurriaan Hoefsmit.

Jorden van Foreest als trotse winnaar na de gewonnen barrage tegen Anish Giri.

Zo druk was het nog in januari 2020... (foto: Alina l'Ami)

En zo stil was het in januari 2021!

De veertien deelnemers voor de toernooistart in 2021.

Uit de oude doos: het Hoogovens Schaaktoernooi van 1949, destijds nog in Beverwijk. (foto: Van Oorschot, Anefo)

Toernooidirecteur Jeroen van den Berg neemt een kijkje in de speelzaal.

De laatste twee Nederlandse winnaars (ex-aequo) van Hoogovens: Genna Sosonko en Jan Timman in 1981. (foto: Rob Mieremet/Anefo)

Een gezellig onderonsje van Larsen, Donner en Keres bij de start van het Hoogovens schaaktoernooi in januari 1964. (foto: Nationaal Archief)

Ook Anish weet inmiddels: de combinatie van bril en mondkapje is niet ideaal.

MEC-voorzitter Paul van der Sterren speelde op 18 januari 1982 tegen wereldkampioen Karpov. (foto: Nationaal Archief)

Zeventig jaar schaken

Martin Steunebrink, oud-vrijwilliger van het MEC

Begin december 2019 kreeg mijn schaakvereniging De Amstel in Uithoorn een team van ENPS op bezoek. Voluit: Eerste Nederlandse Populaire Schaakschool. Toen het team van de tegenstander klaarstond om te beginnen, vroeg ik, “Kent u me niet?”. Verbaasde blikken, “Nee”. “Ach,” zei ik, “het is ook zeventig jaar geleden dat ik bij ENPS lid was.”

Martin bij onze Euweborrel in 2015

Het schaakspel hebben Bart Schlosser en ik in Castricum geleerd, zo rond ons veertiende jaar. Vanaf die tijd hebben we talloze partijtjes gespeeld. ENPS was mijn eerste club, opgericht in 1936, een schaakschool was het in het begin. In mijn tijd, 1950, werden er geen lessen meer gegeven. We speelden twee keer in de week, hetgeen ook leerzaam was. Na een jaar bij ENPS vond mijn vader het wel genoeg, mijn schoolresultaten waren bedroevend.

Op de middelbare scholen werd ook gespeeld. In de schoolschaakcompetitie in Amsterdam deed de HBS met 5-jarige cursus B, Eerste Vijf, later Ir Lelylyceum, ook mee. We speelden met vijftallen. Bij gebrek aan beter mocht ik aan het vijfde bord deelnemen. Tot we een tegenstander kregen die aan het eerste bord Frits Roessel had zitten, een veelbelovende jeugdspeler in die tijd in Nederland. Toen mocht ik op het eerste bord spelen, dat noemden ze ‘slachtofferen’. Ik heb dus verloren, maar de wedstrijd werd gelijkgespeeld. Dat was in 1952, de partij heb ik nog, na 29 zetten heb ik opgegeven. In 1961 werd Frits met Carel van den Berg en Jan-Hein Donner gedeeld tweede in het Nederlands Kampioenschap. Heeft hij misschien toch nog wat van mij geleerd? Verder organiseerde men voor de middelbare scholen in de paasvakantie schaaktoernooien, waar mijn school en ik natuurlijk ook aan meededen.

Na mijn eindexamen in 1952 werd ik lid van Het Westen in de Planciusstraat. Daar deden alleen ‘heren’ aan mee, de voorgedrukte notatieformulieren gaven dat heel duidelijk aan. Ook vereniging Het Oosten discrimineerde de dames. Helaas werd de vereniging na een jaar opgeheven, dus op zoek naar een andere club.

Dat werd schaakclub Max Euwe, die toen speelde in de Bilderdijkstraat, drie hoog, in Amsterdam. In 1950-1951 werden ze kampioen van Nederland. Kort hierna is de Amsterdamse Schaakbond gesplitst doordat men niet tot overeenstemming kon komen over de vergoedingen voor reiskosten op landelijk niveau. Van Harten, hij speelde nog een voorname rol bij de WK-match van Euwe in 1935, heeft mij die kwestie uitvoerig uit de doeken gedaan toen ik met hem meereed voor een wedstrijd in Sloten. Waar ging het eigenlijk om, dubbeltjes? Kortom, Max Euwe bleef met enkele andere Amsterdamse verenigingen verweesd achter in een afgesplitste bond. En natuurlijk kwam het na een aantal jaren weer goed.

In 1955 moest ik in dienst en in 1957 ging ik voor vijf jaar naar Curaçao. Ik had besloten te stoppen met schaken en heb aan Bart Schlosser, mijn schaakmaat, een boek met duizend schaakpartijen (zonder enig commentaar) gegeven, daar had ik toch niets meer aan.

Op Curaçao zou er, dacht ik, niet worden geschaakt, maar tijdens de kennismaking met een van de chefs bij mijn nieuwe baas, de juwelier Spritzer & Fuhrmann, was de vraag ”Schaak je wel eens?” Mijn antwoord was positief, maar ik was toch gestopt? Welnu, binnen de kortste keren was ik lid, heb het nog tot secretaris gebracht, en heb met veel plezier bij de Schaakclub Curaçao gespeeld. Er waren nog twee verenigingen, Capablanca en Max Euwe (van Shell). Het niveau was redelijk, ik werd tenminste geen kampioen. Onze sterkste spelers in die tijd: mr. Roose, Zonenschain en Moron, die alle drie kampioen zijn geweest. Roose was de vader van Alex Roose, een van de arbiters in het huidige Tata Steel Chess Tournament. In 1969 is het hotel waar de club speelde, helaas door een opstand in vlammen opgegaan.

Een jonge Zonenschain naast Keres tijdens het kandidatentoernooi in 1962.

In 1962 werd op het eiland het bekende Kandidatentoernooi voor het wereldkampioenschap gespeeld. De winnaar, Petrosian, won in 1963 van wereldkampioen Botwinnik en bleef zes jaar wereldkampioen. Het was wel aardig om de heren 's morgens met z'n allen in het zwembad van het hotel Curaçao Intercontinental te zien dobberen. De publieke belangstelling was matig, zodat ik kans zag met Tal te analyseren en als toeschouwer naast Fischer te zitten toen hij uitgespeeld was. Halverwege het toernooi, 15 mei 1962, gingen Geja, mijn vrouw, en ik op huwelijksreis, we hebben dus de rest gemist. Jan Timman heeft in 2005 een fraai boek geschreven over Curaçao 1962. Daarin heeft hij onder andere beschreven hoe de organisatie van het toernooi te werk is gegaan. In dat boek zijn foto's opgenomen, onder wie de deelnemers en de organisatoren.

De gangmaker voor dit boek was de al genoemde Alex Roose. Ik heb Petrosian kort na het toernooi nog gefeliciteerd met zijn resultaat. Hij kwam in Amsterdam bij C&A de roltrap op en kon mij niet ontwijken. Ik kon hem dus de hand drukken, maar had het gevoel dat hij een beetje schrok (was de KGB in de buurt?). Op Curaçao kwam soms een grootmeester langs, waaronder Najdorf, om simultaan te geven. Aan het eind van de tweede zitting bleef ik als laatste tegen hem spelen, hij ging er ook maar bij zitten. Ik had nog één pion, hij twee. Ik dacht het wel remise te kunnen houden, maar helaas, ondanks alle supporters om mij heen ging ik na middernacht toch nog de boot in.

Alex Roose op de Euweborrel in 2012.

Bij terugkeer in Nederland woonden wij eerst een aantal maanden bij mijn ouders. We lieten een huis bouwen in Purmerend, dat helaas door de strenge winter 1962/1963 pas in maart 1963 klaar was. Na de verhuizing was er geen tijd voor schaken, ik wilde dat ook niet meer. Wij waren te druk met de inrichting van het huis, ons werk in Amsterdam en mijn studie accountancy, waar ik nog zes jaar mee bezig zou zijn. En toch werd ik lid van schaakvereniging Purmerend. De aanleiding was een voorjaarstoernooi dat jaarlijks door de vereniging werd georganiseerd. Een goed bezet toernooi, gespeeld in viertallen, zaterdagmiddag een ronde en zondag twee. De animo voor dit toernooi was groot.

Ik heb in het voorjaar van 1973 en 1974 het toernooi georganiseerd. In 1974 waren er maar liefst 126 deelnemers. In ons clubblad van februari 1974 wordt daarover geschreven: “De organisatie was evenals vorig jaar in de vertrouwde handen van onze penningmeester, die in de voorbereiding trouw terzijde werd gestaan door zijn echtgenote. Mevrouw Steunebrink heeft namelijk voor vrijwel alle prijzen gezorgd. Op de haar bekende manier heeft zij bij de plaatselijke middenstand weer een aantal bijzonder mooie prijzen weten los te peuten.” Ik voeg daaraan toe dat zij ook via ons kaartstelsel de contacten met de schakers regelde, die soms van verre kwamen, waardoor ik zelf alleen maar ‘mooi weer speelde’. Dat inschrijven ging nog per telefoon en post, voor de huidige generatie jongeren niet te begrijpen.

De geschiedenis van S.V. Purmerend is vastgelegd in twee uitgebreide bundels, die ik beide nog heb. De eerste bundel betreft de periode 1931-1971, het veertigjarig bestaan. Van die periode heb ik 7 jaar meegemaakt. De tweede bundel betreft de jaren 1931-1991.

Het eerste team van Purmerend werd op 27 maart 1971 kampioen van de N.H.S.B. (Noord Hollandse Schaak Bond) en promoveerde naar de tweede klasse van de KNSB. Hoewel ik zelf aan het tiende bord meedeed, was mijn rol op KNSB-niveau uitgespeeld. Hoewel, op een zaterdagmiddag kwam men een speler tekort tegen de eerder genoemde vereniging Max Euwe, van de Bilderdijkstraat. Ik mocht invallen en mocht zelfs passagiers mee naar Amsterdam nemen. Gelukkig won ik, mijn enige partij in de KNSB-competitie. Wat weinigen mij kunnen navertellen is dat ik in de KNSB-competitie dus 100% heb gescoord.

In het kader van de viering van het 40-jarig bestaan in 1971 werd een simultaan georganiseerd. De Russische grootmeester Kotov speelde tegen de sterkste 39 spelers. Hij won 28 partijen, speelde acht keer remise en verloor drie partijen. Timman speelde ook aan 39 borden simultaan, waarvan hij er 38 won.

Kotov (1913) was dat jaar toevallig in Nederland, hij logeerde bij een schaakrelatie op de Veluwe. In het eerste grote toernooi dat na WOII werd gespeeld, het Staunton Wereld Schaaktoernooi in Groningen 1946, scoorde hij 50%, in een bezetting van 20 deelnemers. Botwinnik won en Euwe werd tweede.

Het kwam weer goed uit dat ik een auto had, want Kotov moest in Apeldoorn worden opgehaald. We hebben onderweg naar Purmerend een interessante reis gemaakt. Hij was ingenieur en vertelde dat hij bezig was met het schrijven van sciencefiction. Met name sprak hij over een grote buis rond Moskou, bedoeld om bewoners snel te kunnen vervoeren. Nu, bijna 50 jaar later, wil men dat weer proberen. Tijdens de simultaan bood hij mij remise aan. Kotov is in 1948 samen met Bronstein kampioen van de Sovjet Unie geweest. Timman (1951) speelde ooit een match om de wereldtitel met Karpov. Het bestuur van Purmerend had dus wel twee zwaargewichten ingehuurd!

Het Russische team bij de Olympiade van 1958 in München. V.l.n.r. Tal, Smyslow, Bronstein, Keres, Kotov, Botwinnik en Petrosjan.

In 1975 verhuisden wij naar Mijdrecht. De voornaamste reden was een betere verbinding met Amsterdam te krijgen. Meteen een mooie gelegenheid de schaakstukken maar aan de wilgen te hangen. Toch een misrekening. Na de zomer riep ene meneer Schöttelndreier in de lokale Uithoornse krant schakers op om lid te worden van de schaakvereniging De Amstel, waar hij secretaris van was. De naam kwam mij bekend voor, het bleek inderdaad de man te zijn die in 1962 toernooi-directeur op Curaçao was. Na contact met hem was ik finaal verloren.

Nu, in 2020, ben ik al 45 jaar lid van De Amstel. Kampioen ben ik ook hier niet geworden, in het begin leunde ik zo'n beetje tegen de top aan, daarna ging het geleidelijk het dal in.

Ik heb nog getracht het OHRA-toernooi in Amsterdam te redden. Dat was vanaf 1982 een opvolger van het IBM-toernooi en stopte in 1990. De toernooidirecteur van het open toernooi, Marijcke van der Wal-Le Comte, lid van De Amstel, moedigde mij aan de maatschap waar ik werkte, over te halen het OHRA-toernooi van 1991 te sponsoren. Ondanks de door mij geschatte kosten van maar zes ton (in guldens) is dat niet gelukt en ging er een stuk schaakhistorie verloren. Ook de beloofde deelname van de Polgar-zusjes ging dus niet door. Als troost kreeg ik nog het boekje 'De Polgar Zusters' met de handtekeningen van de drie schaakgenieën.

Over het spelen in de periode 1975-2020 heb ik weinig te zeggen. Vooral tot mijn pensioen in 1996 en enkele drukke jaren daarna had ik daar weinig tijd voor. Rond de eeuwwisseling kon ik wat actiever worden. Wel werd ik, hoe kan het anders, al vrij snel door De Amstel gevraagd penningmeester te worden en kort daarna voorzitter tot en met 1982. Dat jaar was een jubileumjaar, de vereniging is in 1932 opgericht. Van die eerste vijftig jaar is een verslag geschreven, met veel wetenswaardigheden van die periode. Natuurlijk een feestavond en een lezing door Hans Bouwmeester.

Tot slot mijn activiteiten bij het Max Euwe Centrum. Na 2005 kreeg ik wat meer vrije tijd. Dit leidde er toe dat ik tijdens het MEC Pleinfestival van 2007 aan Jan Nagel, toen voorzitter van het MEC, vroeg of ik nog wat voor het MEC zou kunnen doen. Het toeval wilde dat Eddy Sibbing vrijwel gelijk met mij in het MEC aan de slag ging, wat inhield dat ik elke woensdagmiddag op het MEC aanwezig was. Ik kon mij meteen uitleven op mijn oude 'hobby's', waar ik natuurlijk niet voor gekomen was, met name administratieve zaken, zoals donaties, verzekeringen etc. De jaren daarna was het meer archiefwerk, digitaliseren van allerlei gegevens. Gelukkig voor het MEC was de manager, Eddy, iemand die van aanpakken wist, en de vrijwilligers, zo'n zes in getal, goed begeleidde.

Martin (links boven, met een foto van wereldkampioen Max Euwe) toont met andere vrijwilligers de top-10 van de Schaakcanon bij ons jubileum in 2010.

Naar aanleiding van een oude suggestie van Jan Nagel, gevonden in de notulen van het bestuur, heb ik voorgesteld een club van Vrienden van het MEC op te richten, in het begin voor €1.000 per jaar voor een periode van 5 jaar. Daar het MEC een museum is, kon jaarlijks (bij een redelijk inkomen) €1.250 voor de inkomstenbelasting worden afgetrokken (dat was netto €400). Helaas vond de Gemeente Amsterdam het in 2016 nodig de jaarlijkse subsidie te schrappen. Een wonderlijk besluit, mede gezien de omvang van het bedrag (€29.000), wat bij het MEC financiële problemen veroorzaakte.

In mei 2010 werd in het MEC een trainingssmatch voor de 16-jarige Anish Giri georganiseerd. De tegenstander was Nigel Short. De uitslag van de match werd 2-2, ieder een partij gewonnen en twee remises. Waarom ik dit hier schrijf is dat ik Short van Schiphol mocht halen. Tijdens de rit naar het MEC met hem uitvoerig gesproken over de vraag of er een nieuw bestuur van de FIDE zou komen. Hij had daar veel overleg over met Kasparov. Zelfs tijdens de lunch die ik hem aanbood werd nog telefonisch met Kasparov overlegd. Helaas is er toen niets veranderd.

‘Chauffeur’ Martin en Nigel Short bij de Max Euwe Matches in 2010.

Tot slot, ik heb van dat schaak niet veel geleerd, het blijft een lastig spel. De honderden boeken in mijn kast liggen nog te popelen om mijn schaakpeil op te vijzelen. Ik heb veel genoten, alle zeventig jaren, met de schakers op alle niveaus en de wijze waarop we met elkaar omgingen.

Martin heeft dit artikel in september 2020 geschreven.

De schaakwijk

Dirk Goes

Rondlopend in Utrecht-Noord kan het zomaar gebeuren dat u zich ineens in de Dr. Max Euwestraat bevindt. Nu zijn er wel meer straten in Nederland genoemd naar onze illustere wereldkampioen, maar die in Utrecht is bijzonder omdat de straat deel uitmaakt van een hele wijk aan schaakgerelateerde straatnamen. Voorbeelden zijn de Schaakstraat, het Grootmeesterplein, de Paardensprongstraat, de Simultaanstraat, de Pionstraat, de Rokadestraat en de Stauntonstraat. In deze wijk, die begin jaren '50 werd ontwikkeld in het kader van de naoorlogse wederopbouw, vindt u ook een winkelcentrum genaamd 'Rokade' en apotheek 'de dame'. Dat de dame uit ons schaakspel ten grondslag ligt aan deze naamgeving ligt voor de hand, maar of dat echt waar is durf ik niet met zekerheid te zeggen. Toen ik er was hing er een briefje aan de deur met daarop de mededeling 'Maximaal 1 persoon samen binnen'. Nederlands is een lastige taal

Op het Grootmeesterplein bevindt zich sinds januari 2016 een buitenschaakbord. Leden van de Utrechtse verenigingen Paul Keres en Oud Zuylen speelden dat jaar elke laatste zondag van de maand een partij tegen elkaar, een traditie die het ongeveer een jaar heeft volgehouden. Overigens ziet het buitenschaakbord er inmiddels niet zo heel appetijtelijk meer uit nadat een groepje kinderen de velden met krijt te lijf is gegaan.

Een fotografische impressie:

GEMEENTE

TELEFOON UTRECHT 18046

Z U I L E N

POSTGIRO GEM. ONTVANGER 70626

Aan

den Welgedelzeergeleerden Heer

Dr. M. Suwe

Joh. Verhulststraat 183

A M S T E R D A M .

Uw kenmerk

Uw brief van

Ons kenmerk

4793

ZUILEN, 11 October 1951

Onderwerp

Ingebruikstelling
nieuwe woningen.

Door dezen hebben wij de eer en het genoegen Uw aandacht te vragen voor het volgende.

In deze gemeente is momenteel een complex van 240 arbeiderswoningen in aanbouw, waarvan zeer binnenkort een aantal zal gereedkomen.

Bij de vernoeming van de straten hebben wij, evenals vroeger - 1937 - een vliegersbuurt, thans onze keuze laten vallen op een schaakbuurt.

Wij vonden hiertoe aanleiding, waar het schaken sinds Uw wereldkampioenschap een nationale sport is geworden en ook in onze gemeente een grote vlucht heeft genomen.

Bijgaande schets toont U de vernoeming van de betreffende straten.

Nu zouden we het zeer op prijs stellen, wanneer U naar Zuilen zoudt willen komen om de eerst gereed gekomen woning in gebruik te stellen.

Als datum voor deze opening hadden wij ons de 21ste November voorgesteld; mocht U echter deze datum niet schikken, dan zijn we bereid, in overleg met U, een andere dag te kiezen.

Na afloop van deze ingebruikstelling zou het ons een groot genoegen doen U een eenvoudige maaltijd aan te bieden.

Tenslotte vernemen wij gaarne van U of U bereid zoude gevonden kunnen worden na die maaltijd een simultaan-séance te spelen tegen 125 schakers.

Gaarne vernemen wij van U of gij deze uitnodiging zoudt willen aanvaarden en op welke voorwaarden U zoudt willen komen.

13 BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN ZUILEN,

TYP. ON
BIJLAGEN:

COLL. A

De Secretaris

De Burgemeester,

Verzocht wordt in Uw antwoord datum en kenmerk te vermelden en, indien het onderwerp te behandelen.

Aan de weledelzeergeleerde wereldkampioen de eer om de opening te verrichten

Schaaksonnetten van Martin Snoep

Het Paard

Het springgedrag gekaderd in patronen
de blikken alle kanten op gericht
soms net op tijd een open lijn gedicht
dan weer een aanval met een vork bekronen

Gekenmerkt als één van de lichte stukken
maar soms een potentieel zwaargewicht
verliest hij het doel niet uit het zicht
en blijft hij op een koningsstelling drukken

Als je een waanidee de vrije teugel laat
heb je een paard niet langer in de hand
dat ligt aan jou, niet aan je rossinant

Wie dan met bokkesprongen naar de knoppen gaat
die weet: had ik dit goed doordacht
dan was mijn paard nu niet geslacht

Weens

Een opening die kabbelt als een beek
met zwierig opgestelde witte stukken
neem koffie en de Sachertorte van de week
en ga gezellig op de koningsstelling drukken

Een onschuldig lijkend walsje met pionnen
daarachter de paarden, goed gedresseerd
dan is de strijd bijna gewonnen
maar doe dan wel wat je hebt geleerd

Zwart heeft de Schnitzel-variant paraat
En neuriet zacht een operafragment
zorg dan dat je extra op je hoede bent

Als je het aangeboden stuk niet slaat
dan geeft zwart op want hij heeft niets
en zit jij later vrolijk jodelend op je fiets

De Toren

Daar staat hij in zijn hoek te gluren
geduldig wachtend op wat komen gaat
eerst ontsloten worden door zijn naaste burens
dan kijken wie hem echt de ruimte laat

Hij heeft een stevig streepje voor
danst met de koning, lang of kort
daar krijgt de Toren status door
want zie hoe hij “Beschermer” wordt!

Hij is het type van recht toe recht aan
van doelgerichte activiteit
van lef en lineaire vaardigheid

Logischerwijs blijft hij graag staan
en vindt het beneden zijner waardigheid
als hij wordt geruild als “kwaliteit”.

Engels

Voor Engels heb je geen bolhoed nodig
aan een helder hoofd heb je veel meer
wat basiskennis is niet overbodig
pas op voor al te druk pionverkeer

Zwart houdt in het centrum opties open
wit wil opereren uit de flank
ergens moet de zaak in ‘t honderd lopen
vroeg of laat loopt een der paarden mank

Wit forceert en overspeelt zijn hand
hij bluft en offert plots een volle toren
zwart stuurt zijn stoottroepen naar voren

Een zwarte pion is bijna aan de overkant
wit wordt de verliezer van de race
“Geheid remise”, zegt hij met een pokerface

“Schrijf er mij alles over”

De mislukte redding van Renée Landau

Gertjan Broek

Direct naast het gemeentehuis van Abcoude woonde het gezin van onderwijzer en plaatselijk ARP-voorzitter Pieter Willem Storm. Tijdens de verkiezingscampagne van 1937 sprak hij zijn afschuw uit over een NSB-propagandabord “Mussert of Moskou” in zijn woonplaats. In juli 1941 weigerde hij gelden, ledenlijsten en andere bescheiden van zijn partijafdeling aan de politie over te dragen. Nog later trok hij de verdere consequentie uit zijn overtuiging en bood met zijn vrouw onderdak aan het joodse meisje Henriëtte Renée Landau. Het kind was daar in goede handen. Toch liep het mis. Maar hoe kwam ze daar eigenlijk terecht?

Onderduikverhalen zijn vaak moeilijk te boekstaven omdat solide bronnen ontbreken. Bij het verhaal van Renée Landau komt een opvallende variant van dit bronnenprobleem naar voren. Haar grootste handicap is gek genoeg het feit dat haar vader een bekend en gevierd schaker was. Daardoor was er voor haar individuele lotgevallen al direct na de bevrijding internationale aandacht. Maar wel op een wijze die weinig recht doet aan haar geschiedenis.

De in Nederland wonende Oostenrijkse schaakmeester Hans Kmoch opende in oktober 1945 de rij. In het Engelse schaakblad *Chess* beschrijft hij de arrestatie van het drie-hoofdige gezin na een mislukte vluchtpoging, terwijl Renée volgens zijn lezing op niet nader aangeduide wijze uit handen van de Gestapo werd gered.

Twee jaar later volgde schaakjournalist W.A.T. Schelfhout in het gedenkboek *Partij verloren...* Schelfhout meende te weten dat het echtpaar Landau hun dochtertje, in tegenstelling tot wat Kmoch schreef, naar een onderduikadres bracht alvorens met z'n tweeën naar Zwitserland uit te wijken.

Hans Kmoch en Max Euwe in 1938 te Hoogezand.

Ten slotte verscheen in 2010 “*Het korte leven van Salo Landau*” in het schaakblad *Matten*. Auteur Adri Plomp neemt op nogal willekeurige wijze elementen van zijn voorgangers over. Tal van details blijven zonder duidelijke herkomst. Zo schaart hij Renée onder de kinderen die via de beroemde crèche uit de Hollandsche Schouwburg zijn gehaald, zonder aan te tonen dat ze daar überhaupt zat. Hij sleept er zonder veel omhaal verzetsman en schaakheld Johan van Hulst bij. Vervolgens zou ze nog naar

de woning van Max Euwe zijn gebracht, die zich door zijn grote publieke bekendheid niet zomaar een extra kind in zijn gezin kon permitteren. Daarom was het nodig haar elders onder te brengen. Haar moeder zou haar verblijfplaats, zelfs tot twee keer toe, hebben verraden om een bevoorrechte positie op de ‘Stammliste’ in Westerbork te verwerven. Die laatste bewering kreeg in 2017 al nuancering in de bundel *Portretten uit de archieven*: een eigen kind aangeven was onvoldoende om op deze ‘Stammliste’ te komen. Bovendien stond haar moeder al bijna een jaar op die lijst toen Renée in Westerbork aankwam. De bevreemdende en onhoudbare interpretaties van Plomp lijken intussen vooral ingegeven door een opvallend autoriteitsgeloof: het gaat om het dochttertje van een groot schaker, dus moeten er wel andere grote schakers mee gemoeid zijn.

Wat zeggen de bronnen?

Er zijn documenten die meer inzicht bieden, hoewel ook die niet altijd eenduidig zijn. Dat is in de geschiedschrijving nu eenmaal een permanent punt van aandacht. Toch levert een handjevol bronnen een schat aan concrete informatie. Om de zaak nog wat extra te compliceren is er ook wat ‘oral history’, een evenmin probleemloze kennisbron. In combinatie leveren die bronnen wel een verhelderend perspectief.

Renées vader Samuel, door velen ‘Salo’ en door zijn zus ‘Selo’ genoemd, en in 1903 in het tegenwoordig Poolse Bochnia geboren, woonde vanaf jonge leeftijd in Nederland. Hier groeide hij uit tot bekend schaker. Hij trouwde in 1937 met Susanna (‘Suzy’) van Creveld. Bioscoopgangers konden dat in het Polygoonjournaal zien, wat veel zegt over zijn publieke bekendheid. Getuige was uitgever Isaac Keesing, bij wie kort daarna Landaus boek *Hoe men niet moet schaken* verscheen. Op 23 november 1938 kwam hun dochttertje Renée ter wereld. Die blijde gebeurtenis haalde de krant. Landau trad op als wedstrijdleider bij een belangrijke schaakmatch en na afloop werd bekend dat hij vader van een “flinke dochter” was geworden. Dat riep bij de aanwezigen “groote vreugde” op. *De Telegraaf* schreef: “Men schaarde zich in een kring om hem heen en uit volle borst werd het: lang zal zij leven gezongen.” Kort daarvoor vonden in Duitsland de beruchte Novemberpogroms – de ‘Kristallnacht’ – plaats. Een huiveringwekkende voorbode van ontwikkelingen die de wens van de goedgeluimde schaakliefhebbers teniet zouden doen.

Eind 1941 vertrok Salo’s zus Ewa (‘Eva’) vanuit Casablanca naar Cuba. Hoewel haar visumaanvraag nog niet rond was, had ze haar zinnen gezet op New York. Met een ansichtkaart vanaf de ‘Serpa Pinto’ stuurde ze haar nichtje Renée voor haar derde verjaardag “een miljoen kusjes.” Eva behoorde tot de gelukkigen die tijdig de oversteek maakten en ze hoopte dat Renée en haar ouders zouden volgen: “Ik huil van verlangen. Komen jullie gauw!” Ook Suzy vroeg eind 1940 een paspoort aan en liet haar dochttertje daarop bijschrijven. Daaruit blijkt de hoop om ook te kunnen emigreren, ondanks de praktijk die al jaren uitwees dat de kansen daarop gering waren.

De ansichtkaart van Ewa Landau vanaf de Serpa Pinto aan haar nichtje Renée.

Oog van de naald

In de zomer van 1942 was de situatie in Nederland grimmig. De joodse bevolkingsgroep was onder het Duitse bezettingsbestuur doelgericht en trefzeker buiten de samenleving geplaatst. In juli begonnen vervolgens de deportaties. Velen probeerden daaraan te ontkomen door onderduik of vlucht. Met hulp van het boven hen wonende echtpaar Hanou-Musch koos de familie Landau voor dat laatste. Overdag was Renée bij de bovenburen, “om als er wat gebeurde het kind wellicht te redden.” Harry Hanou zamelde bij Landaus kennissen geld in om de voorgenomen vlucht naar Zwitserland mogelijk te maken. Alleen hier komen als donateurs even wat schakers in beeld. Hanou noemt onder anderen Euwe, Heldring en ene Van Vliet.

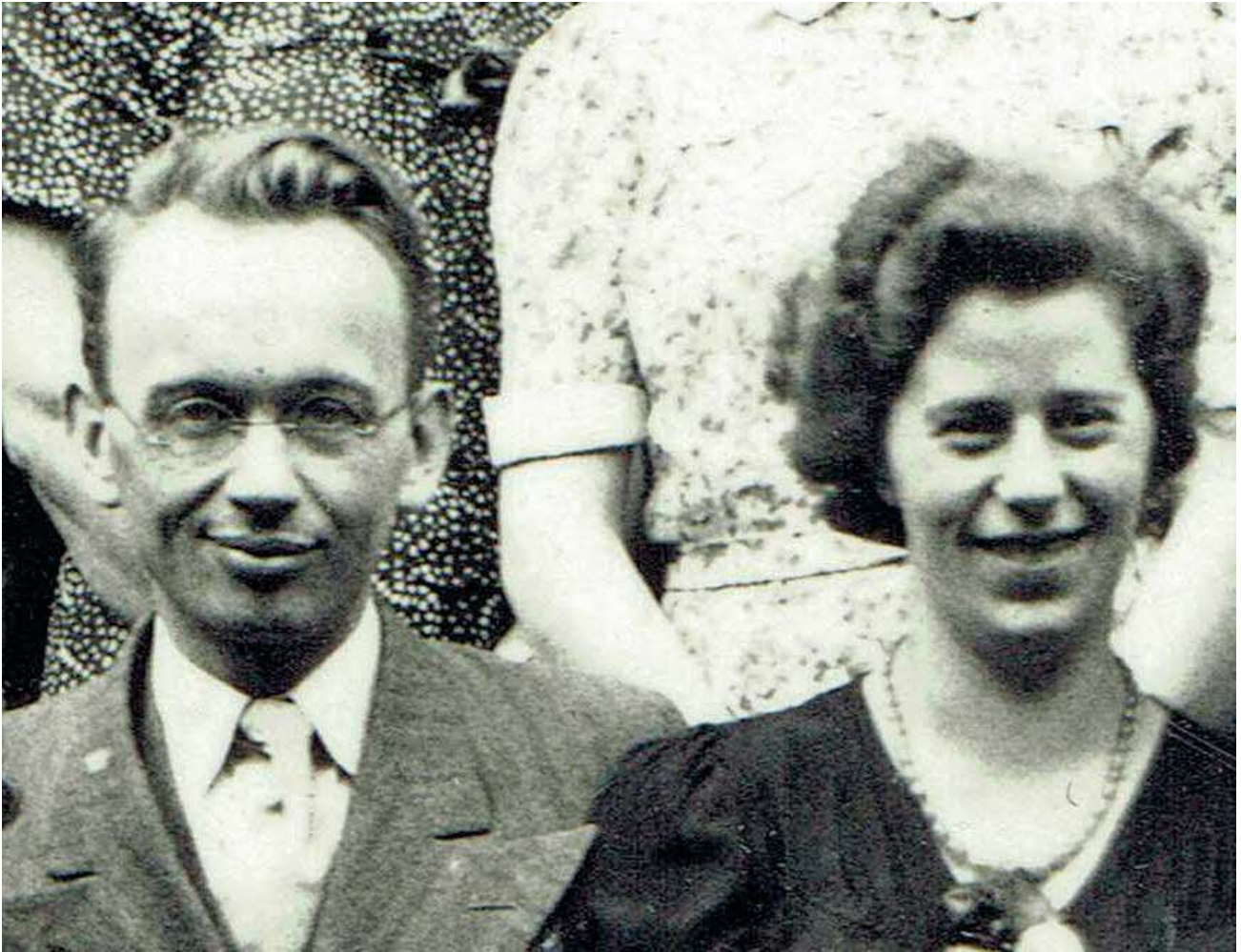
Hanou is net als Kmoch stellig: het gezin vertrok gedrieën richting Zwitserland. Onderweg vielen ze in handen van het Devisenschutz Kommando. Tot grote verbazing van Hanou en zijn vrouw Corry kwam een ‘Herr Jahn’ van dat Kommando een paar dagen later hun buurmeisje brengen. Dat moet de in Nijmegen gestationeerde ‘Zollsekretär’ Alfred Jahn zijn geweest. Hanou: “Vermoedelijk had Jahn medelijden met het kind.”

Vervolgens was het Renées tante Sophia (‘Fifi’) Mol-van Creveld, ook woonachtig aan het Sarphatipark, die haar naar Abcoude bracht om onder te duiken. Harry en Corry Hanou bezochten hun buurmeisje daar elk weekeinde. Ze betaalden aan Storm uit een deel van het bedrag dat de kennissen fourneerden het overeengekomen kostgeld, vijftig gulden per maand. Renées moeder zat vanaf 13 oktober 1942 in Westerbork. Haar vader, na een eerder verblijf in Amersfoort, vanaf 7 november. Hoe Hanou en Fifi bij Storm terecht kwamen blijft giswerk. Hij was schoolhoofd in de Van Ostadestraat, dus in hun buurt. Storm hield zich bezig met clandestiene distributiebonnen en illegaal drukwerk, leverde zijn radio niet in en legde Duitse aanwijzingen over onderwijs naast zich neer. Hij behoorde tot een eigenzinnige en sterk anti-nazistische geloofsgemeenschap én verborg een joods meisje. Meerdere redenen dus waarom de Duitse autoriteiten zich voor zijn handel en wandel konden interesseren.

Ondergang

Wat de keten van gebeurtenissen in gang zette vertellen de bronnen niet. Ze vertellen wel dat op een februarinamiddag in korte tijd de onderduikvader, de buurman en de tante van Renée in Duitse handen vielen. Eerst werd Storm opgepakt, die na zijn arrestatie Hanou noemde “als beschermeling van het kind.” Daarop volgde ook arrestatie van de laatste.

De Amsterdamse politie zette Hanou en Storm op maandag 7 februari 1944 om half zeven ‘s avonds op het hoofdbureau in de cel. Tante Fifi, door haar gemengde huwelijk in principe tegen deportatie beschermd, werd in opdracht van de SD van huis gehaald en om half acht ‘s avonds opgesloten in bureau Linnaeusstraat. Renée kwam de vrijdag erop, de elfde, in Westerbork aan.

De familie Hanou in augustus 1943.

Het was wel een wonderlijk samenzwerinkje: de van-huis-uit-roomse Hanou, de joodse en hervormd-gemengd gehuwde Fifi van Creveld en de mannenbroeder Storm. Kleinzoon Peter Storm (1945) vermoedt dat rechtvaardigheidsgevoelens zijn grootouders' drijfveer waren, maar: "Toch had mijn opa wel eens uitdrukkingen van: de joden waren Jezusmoordenaars." Dit sentiment was in ARP-kringen breder aanwezig en sloot desondanks onderduikhulp niet uit. De motieven van de betrokkenen liepen misschien uiteen, maar het doel was goed en het is tragisch dat het mislukte.

Renée's vader was al eind 1942 naar Polen gedeporteerd. Uit Portretten uit de archieven blijkt dat er in Westerbork voor hem geen positie beschikbaar was die hem voor dit lot kon behoeden. Haar moeder bleef al die tijd in Westerbork. Renée werd door het Bevolkingsregister op 9 februari 1943 overgeschreven naar de woning van haar tante Fifi. Op een moment dat zij in werkelijkheid in Abcoude zat. Fifi zat zelf vanaf eind mei 1943 twee maanden in Westerbork. In die periode vroeg ze om onduidelijke redenen doopbewijzen aan bij verschillende hervormde en katholieke kerkbesturen.

Tweekamp Landau (links) tegen Spielmann in 1936, Euwe doet de eerste zet.

Pas in februari 1944 werd Suzy dus met haar dochttertje herenigd. Suzy's positie op de 'Stammliste' bood nog steeds uitstel van executie. Op 4 september 1944 viel echter voor de laatste bevoorrechte groepen in Westerbork het doek. In de tussentijd, al in maart, overleed Salo Landau in een werkkamp in Gräditz. Ook Suzy en Renée, nog geen zes jaar oud, doorliepen de laatste etappen naar de vernietiging. Via Theresienstadt kwamen ze op 14 oktober in Auschwitz aan, waar ze allebei bij aankomst zijn vermoord.

En de nasleep?

Hanou en Storm zaten na hun arrestatie twee dagen op de Euterpestraat. Daarop volgde een maand in het Huis van Bewaring aan de Havenstraat en bijna een half jaar in kamp Vught. Begin september arriveerden zij in Sachsenhausen. Daar scheidden hun wegen; Hanou bleef in dit kamp tot het in april 1945 door Russische troepen werd bevrijd. Storm werd eind oktober vervoerd naar achtereenvolgens Neurenberg en Landshut. Tijdens een verder transport bleek hij zodanig verzwakt dat zijn bewakers de rechtzinnige ARP'er bij een boer in uitgerekend het Beierse Heilig-Kreuz achterlieten. Daar troffen Amerikaanse troepen hem op 30 april 1945 aan.

Hanou kwam op 6 juni, niet minder dan zestien maanden na zijn arrestatie, thuis. Storm volgde, verzwakt en sterk vermagerd, op de zeventiende. Storm ging terug naar zijn school, maar was in de volgende jaren geregeld lange perioden met ziekteverlof. Het ‘hartlijden’ waaraan hij in 1957 plotseling overleed was volgens verschillende artsen het resultaat van de doorstande ontberingen. Hanou pakte zijn werkzaamheden als accountant en leraar boekhouden weer op. In die eerste hoedanigheid had hij nog een rol bij de juridische afwikkeling van de nalatenschap van Landau, waarover Fifi mede namens de familie in Amerika het beheer had. “De Lippmann-zaak schiet niet erg op” schreef hij haar in 1952, doelend op de vordering van meer dan twintigduizend gulden die zij via dat bankhuis op de voormalige Devisenschutz had.

Eva Landau, inmiddels in New York beland, kwam in de loop van 1945 weer in contact met familie en bekenden in Nederland. Aan Fifi schreef ze: “En wat is er met Renée gebeurd? Toen de oorlog over was hebben wij 2 telegrammen uit A’dam ontvangen, zeggende dat ze in leven was en met jou.” En even verder: “Was het kind niet bij jou? Ik begrijp er niets meer van. Schrijf er mij alles over.”

Fifi had Eva op 8 september per brief van het lot van haar broer en zijn gezin op de hoogte gesteld. Per kerende post stelde Eva ontgoocheld vast dat alle verhalen over de roemruchte ondergrondse, blijkbaar ook tot New York doorgedrongen, kennelijk op fantasie berustten: “Want hoe kan het anders dat Selo en Suzy, die toch zoveel kennissen hadden, niemand konden vinden om ze te verstoppen? Ik had daar altijd op gehoopt en begrijp niet dat Euwe of anderen hun niet hebben geholpen.”

Uiteraard kende Eva de Europese werkelijkheid nog slechts van grote afstand. De burenen deden wel degelijk hun best voor het gezin en zij bevestigden dat ook voormalig wereldkampioen Euwe geld fourneerde om zijn schaakvriend te helpen. Maar nadat die vluchtpoging strandde stonden Hanou en Fifi er wat Renée betreft alleen voor. Van enige betrokkenheid van Euwe of andere prominente schakers bij de reddingspogingen voor Renée blijkt niets. En hoe de SD dit onderduiknetwerkje op het spoor kwam is al even onduidelijk.

De mogelijkheid dat Suzy Landau door Fifi op de hoogte was van de verblijfplaats van haar dochter is reëel. Temeer daar zij in 1943 enkele maanden tegelijk in Westerbork zaten. Maar dan nog is het een te grote stap te veronderstellen dat zij de SD daarover inlichtte, met alle gevolgen van dien voor haar dochter én haar helpers. Als Storm echter werkelijk zoveel ijzers in het vuur had als de bronnen suggereren kan van alles de aanleiding zijn geweest.

Opmerkelijk

Bij deze geschiedenis doet zich een opmerkelijk verschijnsel voor. De lotgevallen van Renée Landau zijn zo opgevat dat ze in een betoog over de Nederlandse schaakwereld passen. Kmoch wijst met zijn zinsnede “kidnapped from the clutch of

the Gestapo” op een halfbegrepen voorval. Schelfhout profileert zich sceptisch tegenover Landaus vluchtpogingen, hoewel hij als niet-jood makkelijk praten had. Ook hij debiteert in deze vooral klok- en klepelkennis. Plomp winkelt selectief in hun beperkte observaties en geeft er zijn eigen draai aan. Er is geen reden om te denken dat daar onzuivere motieven bij spelen. Het vloeit eerder voort uit overschatting van eigen of andermans autoriteit, iets dat de mensheid al sinds jaar en dag parten speelt.

Het bestaande verhaal behoefde dus dringend correctie. Niet alleen om het onjuiste beeld, maar ook om een meer dan bedenkelijk neveneffect. Euwe, Van Hulst, Schelfhout en Kmoch zijn nu zonder veel reden met naam en toenaam prominent aanwezig in het verhaal van de mislukte vluchtpoging van hun medeschaker Landau. De moeder van Renée krijgt, zonder grond maar om in dit beeld te passen, de aantijging haar dochtertje tot tweemaal toe te hebben verraden.

En degenen die Renée probeerden te helpen? Storm wordt gereduceerd tot ‘onderduikvader’ zonder naam. Zijn echtgenote Johanna Storm-van Gent, de burens Harry en Corry Hanou en niet te vergeten tante Fifi blijven zelfs volledig uit zicht. Storm en Hanou waren als gevolg van de zaak zestien maanden van huis, waarvan veertien onder uiterst penibele omstandigheden. Storm is bovendien als laat gevolg van die omstandigheden op 58-jarige leeftijd overleden. Fifi van Creveld was in 1945 als enige van haar familie over. Zelfs een nergens vermelde Duitse functionaris blijkt voor haar risico’s te hebben genomen. Wat verder de ongetwijfeld grote verdiensten van de schakers ook zijn, in dit verhaal verdienen ze – als ze er al in thuis horen - een niet meer dan zeer bescheiden rol.

Dit artikel is in september 2020 gepubliceerd in *De Proosdijkroniek*, het tijdschrift van de historische vereniging van ‘De Ronde Venen’.

Literatuur

Hans Kmoch, “*Chess under the Nazi jack-boot*” in: Chess, oktober 1945.

Adri Plomp, “*Het korte leven van Salo Landau*” in: Matten, Schaakverhalen, nr. 7, 18 januari 2010.

W.A.T. Schelfhout, “*In Memoriam Salo Landau*” in: L.G. Eggink en W.A.T.

Schelfhout, *Partij verloren*. Gedenkboek ter herinnering aan de schakers in Nederland, die tijdens de bezetting heengingen, Amsterdam: Joachimstal, 1947.

Raymund Schütz, “*Het dossier van Lyon Poons en de schaker Salo Landau*” in: Guus Luijters, Raymund Schütz en Marten Jongman, *De deportaties uit Nederland 1940 – 1945. Portretten uit de archieven*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam, 2017.

Archiefbronnen

Nationaal Archief, Centraal Afwikkelbureau Duitse Schade-uitkeringen: dossiers Hanou, Storm, Mol-van Creveld.

Nationaal Archief, Nederlands Beheers Instituut: dossiers Devisenschutz Kommando, S. Landau.

Nederlands Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme: Kiesvereniging 'Nederland en Oranje', Abcoude-Baambrugge.

NIOD, Afwikkelbureau Concentratiekampen: aanvraag H. Hanou.

Stadsarchief Amsterdam, Bevolkingsregister: gezins-, archief- en persoonskaarten.

Stadsarchief Amsterdam, Burgerlijke Stand: huwelijksakten 1937.

Stadsarchief Amsterdam, Gemeentepolitie Amsterdam: rapporten Linnaeusstraat, fouilleringsregisters.

Stadsarchief Amsterdam, Secretarie, Algemene Zaken: paspoortaanvragen.

Stadsarchief Rotterdam, Bevolkingsregister: gezinskaarten.

Collectie Verzetsmuseum Amsterdam: VMA 15114.

Afbeeldingen

Collectie Verzetsmuseum Amsterdam: VMA 15114.

Fotoalbum familie Storm.

Fotocollectie familie Van Gessel.

Fotoarchief Max Euwe Centrum.